

**náMasarykova univerzita
Pedagogická fakulta
Katedra sociální pedagogiky**

Vývoj dítěte v předškolním věku a jeho kresba

Závěrečná práce

Brno 2011

Vedoucí závěrečné práce:
Mgr. Tereza Škubalová

Vypracovala:
Jana Adamcová

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracovala samostatně a že jsem použila prameny uvedené v seznamu literatury.

Souhlasím, aby práce byla uložena v knihovně Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity a zpřístupněna ke studijním účelům.

Jana Adamcová

*Děkuji Mgr. Tereze Škubalové za cenné rady a připomínky týkající se mé závěrečné práce.
Také jí děkuji za vstřícnost a ochotu.*

VÝVOJ DÍTĚTE V PŘEDŠKOLNÍM VĚKU A JEHO KRESBA

Obsah.....

Úvod

Téma mé závěrečné práce jsem si zvolila „vývoj dítěte v předškolním věku a jeho kresba“, protože období předškolního věku u dítěte mě velmi zajímá. Dítě je v tomto věku velmi spontánní, tvořivé a plné fantazie, kterou vyjadřuje ve svých vyprávěních, v kresbě, či hrách. Kresba je u dětí předškolního věku velmi oblíbenou činností a kresba celé období předškolního věku provází. Dítě začíná s čáráním přímek a čar a tento vývoj končí u propracovaných kreseb se spoustou detailů.

Dítě v předškolním věku prochází mnoha zásadními změnami. Začíná sám za sebe rozhodovat, prosazuje si své vlastní názory. Zkouší vyjádřit své subjektivní pocity. Jeho jemná i hrubá motorika je v rychlém vývoji.

Závěrečná práce se snaží o ucelený pohled na celé předškolní období a specifika tohoto věku. Práce je rozdělená do částí teoretické a části výzkumné. Teoretická část je dále rozdělena do tří oddílů.

První teoretický oddíl popisuje celý předškolní věk z hlediska fyzického a psychického vývoje. Velká část je zaměřena na duševní věk předškoláka a jeho kognitivní funkce. V této části jsem se zaměřila i na psychický život dítěte a kresbu. Jak se kresba promítá do duševního života předškoláka.

Druhý oddíl teoretické části se zabývá vztahy předškoláka v rodině a ve společnosti, osvojováním si sociálních rolí dítěte. S osvojováním rolí úzce souvisí hra a její formy, které jsou v závěrečné práci uvedeny. Také je zde poukázáno, jak se v kresbě promítnou vnitřní pocity dítěte, jeho prožitky, vjemy, ale i možné potíže ve vztazích a rodině.

Třetí oddíl osvětluje kresbu, vývoj kresby u dítěte předškolního věku. Je zde poukázáno na použití barev v kresbě u dětí.

Oddíly teoretické části jsou napsány uceleně, plynule na sebe navazují.

Výzkumná část je zaměřena na průběh vývoje v kresbě u dítěte předškolního věku. Kresby dětí, které jsou v závěrečné práci použity jsou ukázány z dlouhodobého hlediska, aby byl zachycen vývoj kresby, který souvisí s věkem a psychickým vývojem dítěte. Proto jsou ve výzkumu prezentovány kresby dětí, které byly namalovány v průběhu i více let.

Cílem závěrečné práce je ukázat u jednotlivých dětí jejich vývoj v kresbě. Ve výzkumné části se snažím o interpretaci a analýzu kreseb dětí, které jsou ve výzkumu použity.

1. Dítě v předškolním věku a jeho vývoj

Předškolní věk dítěte se někdy nazývá „kouzelným věkem dítěte“ (Matějček, 1998), který je plný her, fantazie, spontánnosti, představ, kresby, iniciativy a tvořivosti. Předškolní děti jsou plné pozitivní energie a elánu. U předškoláků zaznamenáváme změny nejen fyzické, ale i psychické, které souvisí s vývojem kognitivních funkcí, utváří se osobnost dítěte.

Předškolní období dítěte začíná ve věku tří let a končí nástupem do školy tj. v šesti letech. Stává se, že konec předškolního věku u dítěte končí později, o jeden, či více let.

Nástup do školy souvisí se školní zralostí a pokud je dítě v psychickém a sociálním vývoji nezralé, pokračuje v docházce do mateřské školky.

1.1 Fyzický vývoj dítěte v předškolním věku

Předškolní věk přichází po období batolecím, začíná třetím rokem dítěte. Dítě ve třech letech váží okolo 15 kg a měří průměrně 100 cm, tyto údaje jsou průměrné. Odchylka může být i více než 0,5 kg váhy a 2 až 3 cm výšky. Děvčata bývají menší a lehčí nežli chlapci. Údaje se mohou v přírůstcích lišit, kolísat. Přírůstky závisí na zdraví dítěte a optimální výživě.

Konstituce dítěte ovlivňují také dědičné dispozice rodičů.

„Kolem šestého roku, na rozhraní předškolního a školního období, nastupuje u dítěte tzv. první proměna postavy. Rozvojem kostí hlavy zvýrazní rysy obličeje, trup se v poměru k hlavě prodlužuje, oplošťuje se a relativně zužuje v pase, končetiny zeštíhlí a v poměru k trupu se prodlouží.“

(J. Kotulán, 2005 s. 27)

1.1.1 Hrubá motorika dítěte

Hlavním znakem předškolního období je pohybová aktivita, kresba a různé formy her.

„Pohyb je bytostnou potřebou každého dítěte, u většího dítěte žijícího v civilizovaném světě je nutno pohyb částečně organizovat, přičemž nesmí ztratit svou bezprostřednost a prvky hravosti.“

(Z. Matějček, 1998 s. 12)

Děti se pohybují celý den, hry se střídají s pohybem a kresbou, kromě doby kdy spí, nebo odpočívají. Dochází k viditelným změnám v motorickém vývoji dítěte.

Předškolák už zvládl jízdu na odstrkávadle, nyní jezdí rád na trojkolce a mezi čtvrtým a pátým rokem jezdí na kole. Některé děti zvládnou jízdu na kole už na konci třetího roku.

Předškolák má rád spontánní pohyb, proto skáče, už umí skok do dálky, skáče i na jedné noze, ukazuje různé cviky např. (jak skáče žába, zajíc). Předškoláci rádi hrají na „honěnou“. Rádi si hrají s míčem, umí koordinovaně házet i chytat.

Děti si rádi hrají, ale i pomáhají rodičům, aktivně se zapojují do pracovních činností v domácnosti i venku. Uklízí si hračky v pokoji, utírají nádobí. Pokud mají možnost, tak s rodiči, nebo prarodiči „hospodaří na zahradě a dvoře“, velmi rády sází semínka či rostlinky, pomáhají se sběrem ovoce a zeleniny. Aktivně pomáhají a starají se o domácí zvířata. Zmiňované aktivity dítěti pomohou v hrubé motorice pohybu a zároveň získává potřebné návyky. Tyto činnosti vedou k uspokojování dětských potřeb pohybu a aktivity, a také potřeby sociálního kontaktu.

Předškolák začíná být samostatnější, je více soběstačný. Umí se už obout a obléct, jen se zapínáním knoflíků může mít ještě potíže. Při stolování používá nejen lžičku, ale i vidličku a nůž. Také si po sobě už umí uklidit talíř po jídle.

1.1.2 Jemná motorika dítěte

Jemná motorika se u dětí v předškolním věku nejvíce procvičuje kresbou. Předškolák se učí správně držet tužku v ruce a snaží se ovládat pohyb ruky. Před třetím rokem dítě umí vést směr čáry libovolně podle svého záměru, jakýmkoliv směrem. Kolem třetího roku začíná dítě kreslit ovál. Ke zlepšení pohybů jemné motoriky dítěti pomáhá navlékání korálek různých velikosti a tvarů.

Další z činností k rozvoji jemné motoriky je modelování z plastelíny. Dítěti v předškolním věku přináší radost hnětení plastelíny, nebo snaha o první pokusy vyválení válečku, ze kterého dítě může udělat téměř cokoli (šneka, žížalu, pečivo). Dítě rádo zanechává v plastelině otisk prstů, zkouší zabořit nehet do měkkého materiálu, rádo dělá placky.

„Krautter (1930) porovnává vývoj grafických schopností dítěte s vývojem v tvorbě z plastických materiálů. Tvrdí, že má kratší a rychlejší vývoj než grafický projev.“

(Šicková-Fabrici, 2008, s. 142)

Stádia modelování se v něčem shodují se stadii kresby:

„Období mísení hlíny koresponduje s čmáranicemi

Období rytmického válení materiálu odpovídá kresbě obloučků kruhů a smyček.

Období modelování objektů se shoduje s obdobím prvních kreseb postavy.“

(Šicková-Fabrici, 2008 s. 142)

1.2 Duševní vývoj dítěte v předškolním věku

Kognitivními procesy se zabývala například Gestalt psychologie tj. tvarová psychologie.

Poznávací procesy jsou: vnímání, myšlení, řeč, paměť, pozornost, představivost .

„ Tvarová psychologie vyšla ze skutečnosti, že celek duševního dění nelze (podobně jako melodii) rozebírat na elementy, neboť představuje více než prostý souhrn částí.“

(Čačka, 1994, s. 13)

1.2.1 Vnímání a myšlení

Vnímání je poznávací proces, který slouží k poznávání naší přítomnosti. Umožňuje dítěti orientovat se v prostředí, ve kterém žije, v situaci, kterou osobně prožívá. Tyto podněty z prostředí, s pomocí poznávacích procesů analyzuje a následně je na základě svého subjektivního pocitu vyhodnocuje.

„ Mladší předškolní dítě dosud nechápe trvalost podstaty určitého objektu, je zatím fixováno jen na jeho viditelné znaky.“

(Vágnerová, 1999, s. 135)

V předškolním věku dítě neanalyzuje, co vidí, pouze si ukládá obrazy tak, jak je vidí. Myšlení předškolních dětí je většinou založeno na tzv. fenomenismu.

Dítě nechápe vztahy mezi různými stavy téhož subjektu. Stejná věc, která jen změnila vlastnosti (např. tvar), má proto pro dětského pozorovatele novou podstatu, je to nová věc. Toto může na dítě působit i rušivě. Dítě sice chápe, že objekt není trvalý, ale souvislosti mezi starým a novým stavem nerozumí.

Jelikož dítě chápe jakoukoliv pozorovanou změnu i jako změnu samotné podstaty, může být pro něj tato změna silným stresorem a může ji vnímat jako ohrožení. Takovou změnou je i např. změna prostředí či pouhá změna účesu.

Předškolní děti si vytvářejí pohled na svět většinou jen na základě vizuální stránky. J. Langmeier a D. Krejčířová (2006), uvedli příklad experimentu J.Piageta a A.Szemiňské z roku 1966, kde dětem prezentovali skleničky s korálky. Do dvou stejných skleniček nasypali korálky do stejné výše. Pak vzal skleničku třetí, která byla vyšší a užší. Korálky z jedné skleničky následně přesypali do úzké. Sloupec korálků byl nyní výrazně vyšší. Jelikož děti vnímají právě jen jednu složku, a to výšku sloupce, myslely si, že v nové skleničce je korálků více, ačkoliv na vlastní oči viděly, jak byly korálky pouze přesypány.

Při vnímání veličiny počtu se projevuje dětský fenomenismus tak, že jiné i méně významné parametry mají pro dítě větší váhu než samotný počet (např. barva či tvar

počítaných objektů). Samotný počet, respektive pojem množství, si dítě osvojí nejdřív, následně se v průběhu času naučí i význam jednotlivých čísel (K.L.Seifert a R.J.Hoffnung, 1994).

Protože předškolní děti vnímají objekt buď pouze globálně nebo se zaměřením na jeden výrazný detail, nejsou schopny systematické aktivní explorační. Úroveň rozumových schopností, nezralá pozornost či nevyspělá oční koordinace je důvodem tohoto nedostatku. Z důvodu egocentrického vnímání je významnější pohled pozorovatele než samotné vlastnosti subjektu.

Fenomenismus a egocentrismus omezuje předškolákovu vnímání světa. Ulpí-li jeho pozornost pouze na jedné, výrazné, pro dítě zajímavé vlastnosti, nemůže být subjekt posuzován objektivně, čímž může dojít k nesprávnému závěru (Vágnerová, 1999).

Dítě často používá egocentrický přístup i pro úpravu vnímaných informací. Nerozumí-li dostatečně nebo nechápe-li podstatu, přizpůsobí si přijatou informaci tak, aby byla zpracovatelná. Jde vždy o snahu podnět zjednodušit, vynechat nepochopitelné (tato tendence není ale pouze výsadou dětí a setkáváme se s nimi i u dospělých).

Předškolák má rád jednoduchost, přímost a řád. Této potřebě pak upravuje vnímání okolí. Nepostupuje vždy logicky, kauzalita je mu cizí a i naopak spojuje příčiny a následky zcela nespojitelné. Zvládají jednotlivé úkoly, ale neumí je koordinovat.

Myšlení dětí v předškolním věku se projevuje útržkovitostí, nekoordinovaností a nepropojeností. Neuvažují komplexně, zaměřují se na jednu oblast.

Dítě v předškolním věku je přesvědčeno a domnívá se, že je schopno na základě své představy, slova nebo myšlenky ovlivnit zásadně dění v jeho okolí. Tomuto dětskému subjektivnímu myšlení se říká magičnost, magické myšlení (Vágnerová, 1999).

Dítě se dokáže vyjádřit v činnostech, jako je kresba, vyprávění nebo hra. Těmito činnostmi vyjadřuje své rozpoložení duševní, citové. Na tom jsou založeny projektivní metody, mezi něž patří hodnocení kresby. U kresby dochází k postupnému vývoji. V ranném předškolním věku jde dítěti spíše o samotnou činnost kreslení než o výsledný obrázek, později pak dítě směřuje k vyobrazení vlastních myšlenek.

Kombinace různých schopností a dovedností určují, jak bude výsledná kresba úspěšná. Vliv má kromě vyspělosti motoriky, senzomotoriky a poznávacích procesů i aktuální emoční stav. Postupný rozvoj zmíněných dovedností se odráží i na samotné kresbě. Zatímco na počátku předškolního věku kreslí to, co o objektu ví (Matějček, 1994), tak na jeho konci již kreslí to, co vidí (Kellogová, 1970).

„ Myšlení samo (racionálně kombinační, analitická a syntetizující duševní činnost) by nebylo schopno vlastních začátků, je třeba, aby je v tomto směru povzbudily impulsy a matná tušení, ale zejména představy, které nějak předjímají směr.“ (Uždil, 1980, s. 100)

Prostředkem k vyjádření názorů a pocitů je také vyprávění nebo hra. I v těchto expresivních prostředcích dítě uzpůsobuje realitu, aby lépe vyhověla jeho myšlení. Nepochopitelné je přizpůsobeno tak, aby dětský mozek byl sto pochopit daný jev. Vlastnosti jsou korigovány na základní hodnoty (dobro/zlo apod.).

Složitější je proces vnímání času, kdy je dítětem čas měřen na základě nějakých událostí a opakujících se dějů, obzvláště jsou-li subjektivně významné. Čas pak není rovnoměrný. Hlavní pohled je zaměřen na přítomnost a jelikož je pro dítě důležitější právě dění teď, nemá tendenci spěchat. Nelze též po dítěti chtít, aby pochopilo pojmy jako budoucnost či minulost.

Egocentrická perspektiva se projevuje i ve vnímání prostoru. Opět jsou pro dítě důležité jen některé části daného prostoru, které má tendenci hodnotit podle toho, jak na dítě působí. Např. při pohledu na řadu větrných elektráren táhnoucí se do dálky je pro dítě největší ta první (nejbližší).

Vnímání prostoru v kresbě

Prvním důkazem prostorového uspořádání v kresbě je užití spodního okraje papíru jako země, od které se následně odvíjí ostatní předměty. Pokud ovšem dítě kreslí pouze jednotlivé náměty (nikoli celou scénu), mohou být tyto i v pozdějších kresbách k „zemi“ neupoutány.

S postupujícím časem převezme funkci „země“ vlastní čára korespondující se spodním okrajem. V některých případech další vodorovná linka (většinou modrá) naznačuje nebe, pokud již nebe není vyjádřeno pomocí mráčků, ptáčků či sluníčkem.

V dalším vývoji se ale tato „čára země“ může stát překážkou. Dítě odmítá přemýšlet o umístění objektů mimo tuto jasně danou základnu a nechává zbytek papíru volný. Oproti tomu může být na spodní straně obrázku málo místa. Tento problém některé děti řeší otáčením papíru a prodlužováním základní čáry klidně i kolem dokola. Uždil (1980) uvádí příklad dětské ilustrace k pohádce O velké řepě, kdy se myška z konce řady ocitla hlavou dolů nad dědkem, který byl na druhém konci řady tahounů. Pokud dítě setrvá u techniky základní čáry, může mít pak problémy s pochopením principů kompozice plochy a s pochopením prostorových vztahů.

Zřetelný obrazový plán se začne vyskytovat ve chvíli, kdy dítě použije další vodorovnou čáru, kterou rozdělí kresbu na jednotlivé zóny. Tam lze již umístit předmětů více.

Velmi vysokým stupněm ve vnímání prostorového zobrazování je užití tzv. šikmého nadhledu. Zde vidíme prostor jakoby z malé výšky a obrázek není ohraničen ani obzorem ani „čárou země“. Tento typ kresby je v předškolním věku ale spíše výjimečný.

Obecně lze říci, že ale neexistuje žádný daný postup vývoje, kterého by se měly všechny děti držet. Každé dítě vylepšuje svůj styl podle svých schopností a možností. Nelze ani porovnávat chápání prostoru dětí a dospělých. Oproti dospělému chápání je pro dítě důležitější než perspektiva to, jaký momentální vztah má dítě ke kresleným objektům.

Vnímání času v kresbě

Dítě při kreslení potřebuje svoji představu zobrazit zcela jednoznačně, a to i v případě kreslení nějakého příběhu, tj. když zobrazují děj. Děj sice již byl obsažen i v dřívějších kresbách, kde byli po ploše objekty a postavy jen různě rozptýlené. Tento děj zůstal ale pouze v hlavičce malíře. Pokrokem v zobrazování děje je nakreslení kráčející postavy z profilu (Uždil, 1980).

Složitěji se dítěti zobrazuje celý příběh. Pro dospělého postačí pouze jedna scéna z celého příběhu, aby si zbytek již dovodil, dítě ale s jednocení prezentací spokojeno nebude. Potřebuje mít na papíře všechny důležité prvky příběhu, aby byla kresba kompletní. Na obrázku pak vidíme stejné postavy vícekrát v různých situacích dohromady tvořící linii příběhu. I když může jít i o nahodilé rozmíst'ování výjevů, lze tento postup již nazvat simultaneitou.

1.2.2 Myšlení a jazyk

„ Vztah myšlení a jazyka. Myšlení je velmi často manipulací se symboly a znaky. To představuje obohacení, prohloubení a rozšíření možností takového poznání. “

(Vágnerová, 2007, s. 104)

Znakový systém dítěte umožní uvolnění poznávacích funkcí a může být pro dítě podnětem k zapamatování, uložení a uchování vzpomínek. Také může být podnětem uvažování o budoucnosti, řešení budoucích vizí.

Verbální řešení situace jazykem, mluveným slovem, napomáhá dítěti s poznáváním svých myšlenkových cest z mysli ke konkrétní situaci. Jazyk jako znakový systém podle

Piageta (1966) zrychluje myšlenkové operace a znásobuje jejich rozsah. Předškolákům se stává často, že mluví aniž by porozuměli tomu, co říkají. Mluvení je v jejich věku rychlejší než myšlení.

Jazyk je systém symbolů a znaků, který dítěti napomáhá s komunikací a funkcí řeči. Také slouží k vývoji poznávacích schopností tj. myšlení.

„Jazyk je chápán a používán na úrovni myšlení. Slouží jako prostředek zpracování informací na takové úrovni, jaké dosahuje myšlení určitého jedince.“

(Vágnerová, 1999 s. 141)

Jazyk je cesta k dětskému vyjádření, jazykem nám dítě zprostředkuje své myšlenky, obsah vědomí, pocitů. Jazyk užívá znaků, symbolů, kterými jsou slovo, ale i kresba. Jazyk má velké množství kombinací pro sdělené slovního výrazu, ale za předpokladu dodržení jazykových pravidel. Dítě nám tedy sdělení určité informace může poskytnout různými variantami slovních výrazů.

Dětské jazykové schopnosti se vyvíjí v čase. Na začátku předškolního věku může mít dítě ještě problémy s respektováním pravidel a s chápáním znakového systému. Na konci tohoto věku dítě již používá znaků ke sdělení informací správně.

Dítě se již narodí s vrozenou dispozicí ke komunikaci. Vývoj jazykových dovedností, závisí na stimulaci řečového aparátu. Nejdůležitějším prvkem v rozvíjení jazyka u dítěte jsou rodiče a také podnětné prostředí, ve kterém vyrůstá, je tedy ovlivněno sociokulturně.

1.2.3 Řeč

U předškoláka se velmi rozvíjí nejenom jazyk, ale i řeč. Řeč předškoláka se v tomto období velmi zlepšuje, rozvíjí se obsah řečového aparátu a forma, jak dítě interpretuje. Předškoláková aktivní slovní zásoba je 1000 slov na začátku daného období a s koncem předškolního období vzrůstá na 3000 slov (Čačka, 2000). Kolem 4. roku dítě používá a skládá znaky do složitějších vět a souvětí. Oblíbená dětská otázka zní: „Proč?“ a „Jak?“. Děti vedou s rodiči nekončící dialog kladení otázek.

Předškolní děti se mohou ve svém vyjadřování ještě často přeříkávat, komolít. Některé nedokáží správně vyslovovat hlásky, ráčkují a vyskytuje se dětská patlavost. Problémy v mluveném projevu mohou být nezralostí motoriky mluvidel. Tyto nedokonalosti většinou spontánně zmizí na konci předškolního období nebo mohou být s pomocí logopeda odstraněny. Příčinou nedokonalostí vyjadřovacích schopností může být opoždění v psychickém vývoji. Na vině může být vrozená vada sluchu nebo zraku. Další nemalou

příčinou bývá nevšímavost rodičů, kteří jsou k chybám v komunikačním projevu svého dítěte pasivní.

Děti se učí mluvit prostřednictvím nápodoby verbálního projevu dospělých lidí (eventuálně starších dětí), se kterými žijí a komunikují. Avšak nápodoba řeči má selektivní charakter. Předškolní děti nenapodobují všechno, co slyší. (M.McTear, 1985)

„Předškoláci užívají gramatická pravidla rigidně, dělají v nich chyby, které svědčí pro nezralý jazykový cit.“
(Vágnerová, 1999, s. 143)

Egocentrická řeč je pro děti předškolního věku typická a prospěšná. Děti ve vývoji řeči vedou jakési monology, „mluví sami pro sebe“. Egocentrická řeč pomáhá předškolákovi s myšlením, komunikuje sám se sebou a pomáhá si prostřednictvím egocentrické řeči s vyřešením určité situace. Při používání této řeči nepotřebují posluchače, nečeká na odpověď, může mluvit zjednodušeně, nikoliv podle daných pravidel.

S dítětem v předškolním věku bychom měli mluvit srozumitelně, čistě a zároveň jasně. S dětmi nesmíme v komunikačním projevu šišlat. Dítě se učí vyjadřovat a myslet podle toho, jak s ním mluví rodiče doma, blízcí příbuzní či vychovatelé v mateřské školce.

Vyjádření se kresbou

Kresba dítěte v předškolním věku nám mnohdy napoví více než řeč. Jak jsem již uvedla v předchozí části, dítě předškolního věku může mít problémy s mluveným slovem.

Proto je pro dítě obtížné vyjádření svých myšlenek, pocitů, vždyť i dospělý člověk má mnohdy problém najít ta správná slova. Kresba nám může napovědět, jak se dítě cítí, co prožívá v určitých situacích. Zda je smutné nebo veselé. Kresba představuje jakési písmo dítěte.

„ Dětská kresba je skutečný jazyk projevující se nejrůznějšími konfiguracemi jednotlivých prvků, jako je lomená nebo nerovnoměrná čára, vynechávky, bledé nebo jasné barvy, harmonie nebo disharmonie.“
(Davido, 2008 s. 19)

U dítěte můžeme z pouhé čáry vyčíst možné charakterové rysy. Dítěti, které kreslí lehce, čáry jen naznačuje, nebo gumuje a předělává kresbu chybí sebedůvěra, je ustrašené. Lze předpokládat, že dítě, které kreslí silné čáry, tužkou tlačí, mnohdy i protrhne papír je agresivnější. A dítě, které je spokojené a klidné, kreslí čáru silou odpovídající jeho povaze, tlak tužky má pod kontrolou (Davido, 2008). Děti, jejichž kresby jsou udělány rychle, zbrkle, nedbale, mívají problémy se psaním.

Nedostatečné sociální a kulturní zázemí má vliv na intelektuální schopnosti a momentální emoční stav dítěte, proto nelze bez posouzení tohoto prostředí činit objektivní závěry z jedné dětské kresby.

Symbolika kresby

Pomocí kresby a jejích dílčích částí (síla čáry, tlak, gumování, celkový dojem, použití určité barvy), můžeme nahlížet do citlivé dětské duše.

Pojmu „symbolika kresby“ bychom měli rozumět tak, že vztah určitého typu obrázku, souvisí s určitým typem osobnosti (Davido, 2008). Vždy hodnotíme kresbu jako celek, nikoliv na základě určitého prvku.

Davido (2008) uvádí např.: Pokud dítě nakreslí zamřížované okno, nemusí to znamenat, že kresba je důkaz špatných vztahů v rodině. Může to být jen reakce na televizní pořad o vězení v televizi. Takových příkladů je mnoho a proto bychom v interpretaci kresby měli vycházet z částečné znalosti domácího prostředí, mít k dispozici více kreseb a být kvalifikovaně vzděláni v oboru psychologie.

1.2.4 Paměť předškoláka

Paměť je duševní funkce. V průběhu celého dětského období až do dospělosti se paměťová kapacita rozvíjí. Nejvíce se paměť rozvíjí ve školním věku, kdy dítě přichází do školy. Ve škole jsou na dítě kladeny určité požadavky, které se dítě snaží splnit, chce uspět v novém, pro něj náročném prostředí. Paměť souvisí s učením.

„Paměť v širším slova smyslu zahrnuje veškerou aktivitu spojenou s uložením, uchováním a uplatněním, tj. vybavováním minulých informací, resp. zkušeností.“
(Vágnerová, 2007 s. 61)

Jestliže si dítě něco zapamatuje, děje se tak bezděčně, nikoliv cíleně. Dítě si v předškolním věku zapamatuje určitou informaci, předmět na základě mechanické paměti. Znamená to tedy, že s dítětem se učíme stálým opakováním a připomínáním. Např. dítě se učí lidové říkadlo nikoliv podle obsahu, ale mechanicky, rodič s dítětem stále opakuje.

Předškolák si spíše ukládá informace pomocí vizuální paměti. Obrázek, kresbu si na základě pohledu zapamatuje a za okamžik si jej opět vybaví. Nejčastěji se s vizuální pamětí setkáme, když s předškolákem hrajeme pexeso, nebo si zapamatuje kresbu v oblíbené knize a při čtení s rodiči ji umí popsat.

Piaget, Inhelderová (2010) uvádí ve své knize dva druhy paměti:

Rozpoznávající - paměť, která se projevuje za přítomnosti daného obrazu, se kterým se dítě již setkala.

Vybavující - vyvolává vzpomínky na nepřítomný předmět.

1.2.5 Pozornost předškoláka

Předškolák ještě není schopen dlouhodobé pozornosti, důvodem je nezralá nervová soustava. Dítě se ve svém egocentrickém vnímání domnívá, že vše zvládne a umí. Jeho pozornost je přelétavá z činnosti do činnosti, aniž by u něčeho delší dobu setrval.

„ K posilování stability pozornosti a zvyšování její záměrnosti pomáhají např. konstruktivní hry, samostatně plněné jednoduché povinnosti, ale konec konců i dětmi oblíbená televize. “ (Čačka, 2000, s. 71)

Pokud dítě sleduje televizní obrazovku, tak rodiče, vychovatelé, by měli s dětmi o televizním pořadu diskutovat a hovořit. Dítě může použít i kresbu k vyjádření určitého momentu v televizním pořadu, který jej zaujal.

1.2.6 Fantazie předškoláka

„ Předškolnímu věku se také někdy říká „ kouzelný věk dětství“, s důrazem na to kouzelný. To proto, že pro dítě skoro v celém předškolním období ještě zdaleka neplatí zákony logiky a jiné vymoženosti myšlení dospělých. “ (Matějček, 1998, s. 16)

Způsobem jak přizpůsobit realitu pro uklidnění duše je užití fantazie. Fantazie přispívá k správnému vývoji dítěte. Dětská fantazie nemá hranic, kdy v předškolním věku dítěte je ve velkém rozvoji. Pro dítě představuje mocný nástroj k interpretaci a pochopení světa, fantazie je neomezená ve hře, kresbě, vyprávění dítěte. V některých případech se dítě do fantazie ponoří natolik, že si plete reálné vzpomínky se smyšlenými. Vznikají tzv. nepravé lži. Přání dítěte, aby to tak bylo, je tak silné, že dítě nakonec o pravdivosti přesvědčí samo sebe. Fantazie v tomto věku funguje jako antistresor. Tlak vnějšího prostředí, množství nepochopitelných vjemů, nové informace a souvislosti jsou změkčovány výplody fantazie a odlehčují malému rozvíjejícímu se mozku. Fantazie se projevuje i tzv. animismem, kdy je svět popisován pomocí vlastností zvířat, či tzv. antropomorfismem - vlastnostmi lidí (např. řeka běží, slunce se prochází po obloze apod.) (Vágnerová, 1999).

Jinou variantou egocentrismu je arteficialistický pohled („někdo to udělal“).

Většina dětí má v předškolním věku svého „fiktivního, imaginárního kamaráda“, který je dítěti nablízku, předškolák s ním mluví, stará se o něj. Předškolní věk je plný fantazie a tvořivosti.

1.2.7 Představivost předškoláka

Prožívání a myšlení jsou neoddělitelně spojeny. Lze říct, že čím více prožijeme, tím více latentních zkušeností nám to přinese.

Myšlení ale není samo schopno začít. Potřebuje impulsy zejména ve formě představ, čímž se myšlení dostane nutného směřování.

„Kresba nebo grafický obraz je ve svých začátcích přechodem mezi hrou a obraznou představou – i když se objevuje až po druhém roce nebo po dvou a půl letech.“

(Piaget, Inhelderová, 2010, s. 53)

Představa nemá stabilní charakter, její tvar a obsah se dokonce může změnit i během okamžiku. I nevizuální (nezrakové) představy lze přetvořit do vizuální podoby, pokud se ale týkají nějakého hmotného předmětu a naše mysl tuto schopnost přetváření má.

V dětství jsou představy nezbytné a i pro dospělého člověka mají velkou hodnotu. Člověk má schopnost vytvářet si představy i o nehmotných, neviditelných věcech. J.Uždil, (1980) uvádí jako příklad Boha-otce.

Nejrozšířenější formou představ je ta, kde si z paměti vyvoláváme už dříve poznané jevy. Další formou je tzv. představa fantazie, která vzniká pomocí kombinační schopnosti a je představou zcela novou, ztvární i něco, co nikdy neexistovalo, ale co si dítě může vědomě, či nevědomě představit. Každý člověk tenduje k jiné formě podle toho, co je jeho osobnosti bližší. Každou formu představ lze vědomě rozvíjet. Fantazijní představy jsou obecně více ceněny a dětství je těmito představami typické. Pozor ale na nadměrné sžívání se s fantazijními představami. Děti by se neměly ocitnout ve výrazném protikladu k realitě. Fantazie je pro život každého jedince nepostradatelná, nesmí se ale změnit ve fantazírování, kdy je člověk sveden mimo reálný svět a slouží pouze jako jeho náhražka.

2. Rodina a dítě předškolního věku

Rodina je pro dítě předškolního věku zatím nejdůležitější a nejvýznamnější skupinou osob. Každý člen rodiny ovlivňuje předškoláka zásadním způsobem, toto působení v rodině je vzájemné. Mezi členy rodiny dochází ke vzájemným interakcím ve vztazích a k předávání norem chování. Předškolák vnímá svoji rodinu jako základnu jistoty a bezpečí.

2.1 Předškolák a sociální vývoj

„ Rodina dítěti individualizovaně a pro ně specifickým způsobem zprostředkovává sociokulturní zkušenost. Je důležitá proto, že poskytuje základní zkušenosti. Tyto zkušenosti ovlivňují způsob, jakým bude dítě chápat různé informace, jak je bude interpretovat a jak na ně bude reagovat. “
(Vágnerová, 2007, s. 31)

Prostředí rodiny u předškoláka posiluje pozitivní návyky, které jsou sociokulturně prospěšné a naopak potlačuje ty, které nejsou společensky akceptovatelné.

V rodině se rozvíjí dětská sebedůvěra a vlastní sebehodnocení předškoláka. Dítě se v rodině učí normy prosociálního chování ve velké míře nápodobou. Předškolák se ztotožňuje s chováním rodičů, přejímá jejich výrazy, postoje, návyky. Přejímá postoje rodičů k okolnímu světu, k nejbližším lidem, situacím. Dítě vnímá, jak se jeho rodiče k sobě vzájemně chovají, jsou mu příkladem.

Langmeier, Krejčířová (2006) uvádí tři vývojové aspekty socializace:

1. Vývoj sociální reaktivity, tj. vývoj, který je bohatý na rozrůzněnost citových vazeb a vztahů k nejbližšímu okolí, ale i k vztahům vzdálenějším.

2. Vývoj sociálních kontrol a hodnotových orientací. Jsou to normy chování, které se předškolák učí od svých rodičů, poté tyto příklady bere za své.

3. Osvojení sociálních rolí

Dítě, které se cítí sociálně ohrožené ve své rodině, může mít potíže s prosociálním chováním, reaguje agresivně či asociálně, jeho duševní vývoj může být poznamenán negativními vlivy rodiny. Je pravděpodobné, že pokud dítěti chybí model prosociálního chování v rodině, nemůžeme očekávat, že se předškolák bude chovat podle určitých přijatelných norem.

Předškolák, který žije s pocitem důvěry v rodiče a v život, vnímá svět jako bezpečný, se domnívá, že může sám dění ve světě vlastním chováním ovlivnit a spolupodílet se na jeho rozvíjení (Vágnerová, 1999).

Zdravý duševní vývoj předškoláka je prioritou každého rodiče, rodič se snaží o citlivou výchovu a prostředí plné lásky a pozitivních příkladů. Dítě si osvojuje v rodině poznatky, návyky, sociokulturní zkušenosti, ze kterých bude ve svém životě čerpat. Dochází k sociálnímu učení, předškolák začíná respektovat a dodržovat žádoucí normy chování, snaží se o ovládnutí svého afektivního chování, získává schopnost empatie a citu ve vztahu k druhým.

Kresba dítěte může často ukázat funkční, pozitivní rodinné vztahy, ale i negativní postoje dítěte k rodině. Aby se odhalily možné příčiny negativních postojů v rodině, používají se v dětské psychologii projektivní metody kresebných testů. Kresebné testy jsou používány k hodnocení možné úrovně vývoje a kognitivních schopností u dítěte, k hodnocení citového, emočního prožívání a k aktuálnímu emočnímu žití, k hodnocení vývoje úrovně motoriky a senzomotorické koordinace. Emoce jsou provázány kreslením každé dětské kresby (Svoboda, Krejčířová, Vágnerová, 2001). V dětské kresbě, kdy dítě kreslí svoji rodinu se hodnotí vztahy postav z výkresu, jejich rozmístění, velikost, detaily osoby, části oblečení, způsob provedení kresby, síla čáry.

V naší společnosti a rodině dochází k socializaci dítěte pozvolnou a nenásilnou formou. V období kolem třetího roku a v předškolním věku dítěte, rodina, příbuzní, vyvíjí úsilí, aby začalo dítě dodržovat určitá pravidla a normy chování.

Rodina a její jednotliví členové se neustále vyvíjí, je to celoživotní proces v pozvolném posouvání se časem, kdy dochází ke změnám. Každá změna přináší pozitivní i komplikace, rodina se v těchto životních změnách musí orientovat a přizpůsobit se jim.

Matějček (1992) uvádí:

Kontinuální změny, jsou pozvolné. V rodině dochází ke změnám na základě vývoje dítěte tj. novorozenec, kojeneček, batole, tedy vývoj času až do stáří. Rodiče žijí rozdílný život s předškolákem a postupem v čase s pubescentem.

Diskontinuální změny jsou náhlé, vyvolané událostmi. Událostí může být narození dítěte, rozvod rodičů, úraz blízkého. Rodina se těmito událostmi zásadně mění a už není ta, která byla před událostí. Někdy se prožitá událost nazývá „kritickou“.

2.2 Osvojení sociálních rolí

Sociální role jsou vzorce, normy chování, které jsou od předškoláka očekávány členy rodiny, ve skupině dětských kamarádů, pedagogů v mateřské škole, v systému celé společnosti. Dítě se jinak chová ve škole v kolektivu dalších, stejného věku starších dětí. Jiné vzory chování uplatňuje v domácím prostředí v rodině, ve vztazích k sourozencům a rodičům. Zároveň i rodiče plní svoji osobitou funkci.

Matka zastává funkci ochrannou, litující, více starostlivou a pečující. Dítě více s maminkou komunikuje, vypráví si společně pohádky, tráví spolu více času. Otec je ve vztahu k dětem více hravý, bývá více akční, humorný. Otec se ve svých citech k dětem neprojevuje tak intenzivně, jako matka.

„ Prvními vrstevníky, které dítě získá bez jakékoliv možnosti výběru, jsou sourozenci. V předškolním věku mívají sourozenecké vztahy ambivalentní charakter. “

(Vágnerová, 1999, s. 122)

Sourozenci spolu soupeří o přízeň a lásku rodičů, zároveň si spolu hrají a jsou si dětskými důvěrníky. O ambivalentním charakteru v sourozeneckém vztahu můžeme mluvit, jen tehdy, když jsou si děti věkem společné. Pokud je mezi sourozenci větší věkový rozdíl, rozporuplnost a rivalita ve vztahu není tak patrná. Starší sourozenec pro mladšího představuje vzor se kterým se identifikuje a nevědomě se jej snaží napodobovat. Vztahy mezi sourozenci závisí také na rodičích a jejich přístupu k dětem, jak rodiče děti vychovávají k vzájemné toleranci, komunikaci a akceptování jejich osobnosti.

S osvojováním rolí se nejčastěji setkáváme v mateřské škole, kde děti mají denně příležitost ke kontaktu a vzájemné interakci s jinými kamarády. Mohou spolu nacvičovat vzájemnou spolupráci ve skupině, kde dochází k rozdělení rolí, soupeření a k přizpůsobování se navzájem.

Děti si mezi druhým a třetím rokem ještě s jinými dětmi společně nehrají, hrají si vedle sebe paralelně (Langmeier, Krejčířová, 2006), děti po sobě napodobují, aniž by došlo k sociálnímu kontaktu. Kolem třetího roku si děti začínají postupně hrát spolu. Převažuje hra společná, asociativní (Langmeier, Krejčířová, 2006). V pozdějším věku přichází hra kooperativní (Langmeier, Krejčířová, 2006), hra organizovaná na základě spolupráce, v nichž si každé dítě hry převezme určitou roli, každé z dětí má úkol ve společné hře, všichni navzájem spolupracují.

2.3 Emoční vývoj předškoláka

Dítě předškolního věku je ještě velmi rozporuplné ve svém citovém vývoji. Kladný vztah a pozitivní přístup rodičů vedou předškoláka ke zdravému sebehodnocení a k pevnému svědomí. Předškolák v průběhu celého sociálního vývoje přichází do kontaktu s normami chování, učí se dodržovat pravidla slušného jednání vůči druhým lidem. Předškolní věk je v učení sociálního porozumění velmi intenzivní a dítě v tomto období začíná rozumět citům a emocím jiných lidí. V tomto věku dochází k vývoji vnějších vztahu, které jsou již dobře patrné. Velmi důležité pro zdravý a stabilní duševní vývoj jsou pozitivní emoční vztahy.

Stěžejní složkou osobního hodnocení je jáství. Jáství je soubor složek vlastního Já. *Podle A. Heverocha : „ V jáství prožíváme svou osobnost, pociťujeme ji při všech svých tělesných i psychických projevech. Jáství je tedy pocit vlastní osobnosti. “*

(Čačka, 2000, s. 142)

Jáství můžeme tedy chápat, jako celek aspektů naší osobnosti, který vychází ze sebeuvědomování, sebepojetí, sebehodnocení a seberealizace. (Čačka, 2000)

Předškolák už ví co chce, umí jasně formulovat co se mu líbí či nikoliv, co upřednostňuje a z jakého důvodu.

Dítě se na základě egocentrického vnímání hodnotí poměrně vysoko. *„Sebehodnocení je ale dosud nestabilní, hodně závislé na aktuální sociální situaci a pozitivně koreluje především s jistotou ve vztazích s rodiči. “ (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 96)*

Neopomenutelnou částí celého citového vývoje předškoláka je vedle již zmiňovaného jáství a více ovládaného afektivního chování, také schopnost brát ohled na jiné osoby, porozumění k pocitům a emocím jiných lidí.

Předškolák začíná vnímat, že každý člověk aktuálně prožívá situace subjektivně odlišně. Na shodnou situaci tedy všichni reagují jinak, jinak jí rozumí. Totožná situace vyvolá u jednotlivce odlišné pocity. Dítě tedy chápe rozdíl mezi prožíváním a chováním, ale domnívá se, že myšlenky jednotlivců se musí shodovat s chováním navenek, tj. podle předškoláka, pokud se někdo směje nemůže být ve vnitřním citění smutný.

Způsob, jakým se dítě snaží porozumět subjektivním pocitům druhých lidí se nazývá teorie mysli. Teorii mysli bychom měli chápat, jako kompletní celek laických informací, která lidem může pomoci s chápáním lidské psychiky, porozuměním a pochopením reakcí ostatních osob. Jak v systému společnosti vycházet s jinými lidmi, zapojovat se a být prospěšný v aktuálních činnostech ve společenském životě celé společnosti (Langmeier, Krejčířová, 2006).

„ Pochopení základních zákonitostí psychického fungování člověka, tedy vznik teorie myslí, je kladeno právě do věku asi kolem čtyř let. “

(Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 97)

Porozumění a pochopení myšlenek a citů jiných lidí v průběhu celého předškolního věku značně roste. Porozumění předškoláka se odráží v různých formách her, v humoru, vyprávění.

2.4 Hry

Dítě je v předškolním věku spontánní, tvořivé, plné fantazie a inspirace. Nejvíce si tyto atributy dětství můžeme ověřit ve hře dětí.

Hry jsou hlavní činností dítěte v předškolním věku. Vždyť i pohybová aktivita, která je v tomto věku tak důležitým prvkem ve vývoji dítěte, je forma hry, mnohdy je i kresba nazývána hrou. Různé formy hry si předškolák nenaplňuje, jsou to spontánní myšlenky dítěte, které chce dítě zrealizovat.

„ Srovnáme-li však hru batolat a hru pětiletých nebo šestiletých dětí, vidíme podstatný rozdíl, a to jak v tématice, tak v dramatickosti. “ (Matějček, 1998, s. 17)

Batole si hraje činnostmi, kterými jsou pohyb, prohlížení knih, hraček, bouchání předmětů o sebe a tyto činnosti opakuje, ale zatím bez rozšíření děje. Někteří psychologové zastávají názor, že činnosti kojence a batolete není forma hry a proto bývá nazývána např. experimentace (Langmeier, Krejčířová, 2006).

Předškolák si velmi rád hraje na maminku a tatínka, na jejich zaměstnání, ale jejich hry už mívají děj, začlení do hry zápletku, nechává se inspirovat pohádkami, vyprávěním a průběh hry může mít více dějů, kdy pointa hry bývá mnohdy neodhalená. Chlapci si často hrají na rytíře, stavitele, opraváře, kde použijí dílnu, mají opravářské nástroje, z kostky si mohou udělat „ jako telefon“, aby mohli přijímat objednávky k opravám, pak použijí misku, „jakoby volant“ a mají už auto, aby mohli vyjíždět k nehodám, které opraváři opraví. Děvčata si hrají rády na maminky, prodavačky v obchodě, na školu. Předškoláci používají slůvka „jako a jakoby“, kdy s tímto slůvkem a svojí fantazii se mohou stát čímkoliv chtějí. Děti se při svých hrách na krátkou chvíli stanou někým jiným a zároveň získávají hrou určitou sociální roli pro tuto hru a daný okamžik.

Hry předškoláků jsou tedy rozvinutější a více propracovanější, jsou plné zábavy a smíchu. Hry nejsou pro dítě jen vyplnění volného času, ale hry pomáhají k načerpání nových sil, k učení a zažívání nových impulzů, k utváření nových vztahů a vzniku sociálních rolí. Hry

prohlubují vztahy mezi rodiči a dětmi. Rodiče by si měli s dětmi hrát, jelikož hrou upevňují vzájemný vztah. Pro rodiče může hra znamenat návrat do dětských let a pro dítě uspokojení potřeby sociálního kontaktu a radost ze společných chvil s rodiči. Hry mohou zmírnit nebo pomoci při poruchách duševního vývoje. Formou hry mohou děti překonat nepříjemné události a vzpomínky ve svém životě a mohou pomoci s vyrovnáním se s negativní situací.

Každé dítě má odlišné vlastnosti a charakterové rysy, proto některé hry děti baví více, některé nejsou vhodné k temperamentu a povaze dětské osobnosti. Šimanovský, Mertin, (1996), píše ve své knize v jednotlivých kapitolách o povahových rysech dětí a jejich potížích v chování, kdy vybráním vhodné hry, můžeme dítěti pomoci se uvolnit, komunikovat, získat sebejistotu, sebedůvěru, smyslové vnímání, posílit důvěru u dítěte, koncentraci, pomoci rozvíjet empatii, atd.

Jak jsem zde uvedla, hry mohou pomoci s problémy v chování, mohou mít preventivní základ, ale i pozitivní ozdravnou hodnotu. Hra by měla zůstat vždy zábavou, a proto není správné dítě nutit do hry, která jej nezaujala. Pokud má dítě momentálně jiný program, neměli by rodiče, vychovatelé dítěti nutit měnit jej podle jejich rozhodnutí.

Dětské hry mají různé formy Langmeier, Krejčířová (2006), dělí hry na :

Funkční, činnostní typ her, jsou hry, kdy dítě ještě upřednostňuje tělesný pohyb, nebo jsou typické pro opakující se činnosti.

Konstruktivní, realistický typ her, jsou hry, při kterých si dítě staví z kostek stavby, konstrukci zcela nových předmětů z různých modelovacích materiálů (písek, hlína, plastelína)

Iluzivní hry, předškolák si na základě své fantazie a s pomocí představ, vytvoří imaginární svět, kde z klacíku může být pohádková bytost a v zápětí puška, či meč.

Úkolové hry, jsou hry, kdy dítě získává ve hře sociální role, roli prodáváče, opraváře, učitelky, děti napodobují ve hře zaměstnání, které je zajímavá, ale které ještě sami nemohou vykonávat.

Piaget, Inhelderová (2010) rozdělují hry takto:

„ Můžeme rozlišit tři hlavní kategorie hry. Čtvrtá tvoří přechod mezi symbolickou hrou a neherními činnostmi neboli „vážnými adaptacemi“. (Piaget, Inhelderová, 2010, s. 58)

První typ her je „hra cvičení“ . Je to opakující se činnost s předměty, které dítěti přináší radost a uspokojení. Druhým typem hry je symbolická hra. Třetím typem je hra s pravidly, tyto hry se učí od druhých lidí, způsobem, jak se dítě vyvíjí, vzrůstá i obliba hry. A ze symbolické hry, vzniká čtvrtý typ hry a to je konstruktivní hra, která se již zabývá technickými, či mechanickými konstrukcemi s vyřešením plánu a zkonstruování daného předmětu.

Symbolická hra je podle Piageta, Inhelderové (2010) nejvyšším stupněm dětské hry. Dítě si ještě neví rady v našem dospělém světě, který jej nutí se neustále omezovat a přizpůsobovat se různým vlivům v jeho typickém prostředí. Po dítěti jsou vyžadována pravidla, normy, dochází k postupné socializaci dítěte, přestože socializaci dítě nerozumí, přizpůsobuje se. Dítě se začíná adaptovat až kolem třetího roku jeho života. Aby jeho emoční a duševní vývoj plynul správným směrem, dítě si samo přizpůsobuje hry k vlastnímu Já, k sobě samému svobodně a bez příkazů.

„Symbolická hra není jen asimilací skutečnosti subjektu, jako je hra vůbec, ale taky asimilací založenou na symbolické řeči (a jí také zpevňovanou), kterou si subjekt konstruuje a může přetvářet podle svých představ.“ (Piaget, Inhelderová, 2010, s. 58)

Hra a kresba

G. H Luquet nazval kresbu formou hry (Piaget, Inhelderová, 2010). Předškoláci velmi rádi kreslí, jelikož nejsou ještě nuceni do kreseb podle školních osnov. Škola se v tomto směru řídí svými plány a osnovami, kde je určeno, co má dítě nakreslit, jakou formou a stylem, dítě tímto přichází o fantazii a představivost. Dítě ve škole ztrácí zájem o kreslení a výtvarnou výchovu. Předškolák považuje kresbu za hru a zábavu, nikdo jej nenutí do kreslení, pokud samo nechce, a když kreslí, tak podle své momentální nálady, může si vybrat podle svých možností materiál i styl kresby.

„Kreslení, zatím třeba jen čárání, je pro dítě hrou, přece se však liší od jiných her už od samého začátku: výsledkem je tu relativně „trvalý“ produkt- čára, barevná skvrna- vyzývající k další hře, která může být čím dál tím víc komplikovaná, může se změnit z pouhého vytváření stopy v zobrazení známých věcí.“ (Uždil, 1980, s. 18)

Hry a kresba spolu úzce souvisí. Některé typy her, které pomáhají s dětskými problémy jsou zaměřené na výtvarný projev a kresbu. Kresba, jako forma hry je vhodná pro děti které jsou uzavřené, lhostejné, málomluvné, úzkostné, pro děti projevující se bezohledně a bezcitně (Šimanovský, Mertin, 1996). Pro děti s těmito specifickými problémy jsou vhodné hry, které se zaměřují na kresbu a další techniky výtvarné výchovy. Výtvarný projev pomáhá dítěti s komunikací, sebevyjádřením, dále prohlubuje dětskou hravost, fantazie a výtvarné citění.

3. Kresba

Kresba je pro dítě radostná, spontánní činnost, vedoucí k uspokojení dětských potřeb a přání. Kresba pro nejmenší děti představuje hru. Tato hra je však odlišná od ostatních typů her. Při kreslení zůstává výsledek - kresba, výtvar dítěte, na který je samo dítě náležitě pyšné. Tuto kresbu dítě věnuje osobě, na které mu záleží, má ji rádo. Kresba dítěte prochází stádií vývoje, který koresponduje s psychickým vývojem dítěte (Uždil, 1980). Dětská kresba nám napoví o psychickém vývoji autora kresby.

„Lze sice porovnávat kresby stejně starých dětí z hlediska vývoje, ale jejich obrázky se jeden druhému nepodobají. Každé dítě je totiž jiné. Jestliže dvě děti kreslí „hlavonožce“, lze předpokládat, že postava zhruba odpovídá týmž kritériím (například ústa, oči, nos u čtyřletých dětí).“ (Davidová, 2008, s. 49)

Vývojová stádia dětí jsou přibližně stejná, ale v kresbě jsou odlišná hlavně ve velikosti a tvaru, sklonu postavy, tlaku a použití barvy na kresbu postavy, také okolí kresby a začlenění dalších prvků do kresby dítěte jsou odlišné u všech dětí. Ale tyto specifika v dětské kresbě jsou velmi důležité. Tyto odlišnosti v dětské kresbě představují řeč autora kresby, je to znak, stopa osobnosti dítěte.

Dítě, jehož oblíbenou činností je kresba, které se věnuje často a intenzivně, přirozeně rozvíjí jemnou motoriku, koordinaci pohybu, který souvisí se správným úchopem tužky. Kresba rozvíjí dětskou fantazii, zrakové vnímání a sebedůvěru.

„Dítě kreslí věci ne takové, jaké je bezprostředně pozoruje, ale takové, jak je ze zkušenosti zná. Dětská kresba může potom být i jakousi deformací skutečnosti, neboť dítě vyzdvihne a zdůrazní v kresbě to, co je pro ně důležité.“ (Šicková-Fabrizi, 2008, s. 103)

Dětská kresba je vytvářena na základě zkušeností autora, a to nejen ze styku s lidmi, ale i zvířaty, věcmi, pocity. Vliv na zpracování prvotních vjemů má i prostředí a kultura, které se s časem vyvíjí v souvislosti s danou dobou. Tímto jevem se zabývá tzv. epochální psychologie.

Dětská kresba je sice zobrazení věcné podstaty vjemů a představ, nicméně kompozice či kompletnost obrazu za realitou pokulhává. Dítě si obvykle vybírá dominantní část, na kterou se zaměřuje.

Pro dítě je nejdůležitějším kritériem obsah, který je formován nejen fyzickými znaky a ideou kresby ale i pocity, city a postoji.

Podle Uždila jsou dětské kresby „oddělovačem“ od automatického vnímání světa, kdy je propleteno vnímání a latentní zkušenost. Konfrontují individuální vědomí a neutrální vnímání.

3.1 Vývoj kresby

G.H Luquet (in Uždil, 1988) uvádí čtyři stadia vývoje dětské kresby, kdy jednotlivá stadia postupují s psychickým vývojem dítěte.

- Nahodilý realismus, dítě v průběhu kresby, či na závěr kreslení, pojmenuje kresbu, podle podobnosti k určitému předmětu.

- Nepochopený realismus, je období, kdy dítě kreslí části určitého předmětu vedle sebe, nikoliv jako celek.

- Intelektuální realismus, v kresbě zobrazuje vlastnost, která z jeho pohledu není vidět, ale o kterých ví, že je má.

- Zrakový, vizuální realismus, dítě zobrazuje v kresbě realitu, tak jak ji vidí. Dítě, již nenakreslí z částečně překrytého předmětu, to co opravdu není vidět. Např. postava, která se dívá přes zeď je vyobrazena, jen jako hlava.

Vývojová stadia dětské kresby popsal také C. Burt (in Šicková- Fabrici, 2008) a jeho rozdělení vývoje v kresbě je více rozčleněné, tyto stadia popisuje:

1. Čmáranice, kreslí děti ve věku 2-5 let a dále čmáranice dělí:
 - a) čmárání náhodné, nesystematické, pohyb ruky vychází z ramene
 - b) čmárání, které je již záměrné, dítě svoji kresbu častěji pojmenuje
 - c) napodobované čmárání, dětská kresba se přirozeně vyvíjí i v úchopu tužky a pohyb ruky při kreslení z ramene přechází v pohyb ruky do zápěstí a prstů. Dítě napodobuje dospělého v písmu.
 - d) čmárání lokalizované, dítě se pokouší o vykreslení detailů v kresbě
2. Linie, kresba dětí ve věku 4 let. Dítě kreslí ovál, kruh, první pokus o hlavonožce.
3. Popisný symbolismus, období ve věku 5 až 6 let, pokud dítě kreslí postavu, tak je vykreslena v hlavních a důležitých rysech.
4. Popisný realismus, období ve věku 7 až 8 let, dítě kreslí to co ví, ne to co vidí.
5. Vizuální realismus, věk dítěte je 9 až 10 let, dítě nekreslí z paměti, ale již kreslí to co má před sebou, zkouší malovat perspektivně, stínovat apod.

6. Potlačení, dítě ve věku 11 až 14 let, děti přestávají intenzivně malovat, raději se vyjadřují verbálně.

7. Umělecké oživení, období kolem 15 roku dítěte.

Vývoj kresby prochází různými stádii, který přímo souvisí s vývojem a intelektem dítěte (Davido, 2008). Dítě, které je zdravé a bez omezení prochází postupně všemi stádii vývoje kresby.

Předstupněm čmáranic je období skvrn. Děti, které ještě neoslavily první rok života by jistě kreslily skvrny, pokud by jim rodiče umožnili v tomto věku držet tužku a malovat.

Stádium čmárání se týká dětí kolem jednoho roku. Dítě se snaží čmárat všemi směry, bez zvednutí tužky z papíru. Pokud budeme analyzovat „čmáranice“, tak signálem pro nás bude síla čáry a zaplnění prostoru čmáranicemi, takové kresby kreslí děti spokojené a šťastné. Pokud dítě zkusí malovat, ale za okamžik tužku odmítá, může nám to naznačit nevyrovnanost autora kresby. I držení tužky dítětem je velice důležité vnímat, protože dítě, které se duševně nevyvíjí tak, jak by se vyvíjet mělo, je opožděné, neumí tužku správně držet (Davido, 2008).

Stádium čáranic přirozeně navazuje na dětské období čmáranic. Čárání vychází tedy z čáry a dítě, které se pokouší kreslit je ještě neobratné v držení tužky. Při kreslení používá paži a pohyb vychází z ramenního kloubu.

„ Čáry podle toho vypadají, jejich sklon a prohnutí prozrazuje kývavý pohyb, jenž by se dal zrcadlově doplnit v ovál. Po čase se uplatní i ramenní a zápěstní kloub, čáry se otáčejí v menším oblouku, vznikají hustá „klubka“, objevují se však i jednotlivé „úsečky“.

(Uždil, 1980, s.16)

Úsečky přesto vychází ještě z krouživého pohybu. Krouživý pohyb ruky dítěte, které se snaží kreslit naznačují jakýsi ovál, kruh, který ještě není graficky pravidelný a z tohoto kruhu, který se pravidelným kreslením zformuje do sluníčka. Slunce v dětském výtvarném projevu je častým symbolem, který znázorňuje teplo a světlo, děti je málokdy opomenou nakreslit.

„ Kruh symbolizuje tedy hlavně světlo – a to v nejhlubším filozofickém i religiózním významu, často v tomto směru bývá symbolu ve tvaru kruhu přisuzován význam naděje a víry. “

(Babyrádová, 2004, s. 59)

Z kruhu, oválu následně vznikají jablka, rybník, balón. Za určitý čas z oválu vzniká hlavonožec (Uždil, 1980). K oválu dítě přidává čáru. Dítě ve věku kolem tří let umí kreslit čáry libovolným směrem a také jejich směr umí měnit vertikálně, horizontálně (Langmeier, Krejčířová, 2006). Z těchto čar vzniká kříž, který patří k nejstarším symbolům v kresbě a

umění. Kříž symbolizuje pohyb a sílu, kdy dva směry linie se protínají ve středu úseček. Z různých směrů čar vznikají cesty, vlnky, hadi, jak dítě zkouší měnit směr čáry. Pokud dítě již zvládne změny směrů čar, je připravené ke kreslení domu, stromu. Tyto kresby vznikají z kruhu, oválu, čtverce, trojúhelníku. Pro dítě je kresba zatím radostnou hrou, při které neví co se mu povede nakreslit, ale už brzy nebude skvrnou, či stopou, ale již cíleným obrazem v dětském výtvarném projevu. Námět kresby, který dítě během kreslení často mění, podle toho, co mu aktuálně kresba připomíná, tyto kresby se nazývají bezobsažné čáranice, jelikož dítě kresbu po dokončení pojmenuje impulzivně, náhodile. Luqet toto období nazývá, „nahodilým realismem“.

„Mezi 2. a 3. rokem se však nejčastěji jedná o stádium „nezdařeného realismu“, kdy dítě kreslí uzavřené smyčky (loops) se zjevným úmyslem napodobit písmo dospělých.“

(Davido, 2008, s. 23)

Dítě, které již před počátkem kreslení ví záměr a cíl své budoucí kresby, kreslí již obsažné čáranice.

Stádium hlavonožců, paňáků, přichází ve věku tří let a je nejoblíbenějším symbolem v dětské kresbě. Dítě ve své kresbě nakreslí hlavonožce z kolečka, oválu, znázorňující obličej, který je v kresbě postavy stěžejním znakem a k tomuto kolečku jsou přikresleny první nohy a až v pozdějším období i ruce. Hlava hlavonožce bývá u nejmenších kreslířů nepoměrně veliká. Trup zatím chybí. Kresby hlavonožců jsou zatím bez oblečení a bez jiných specifických znaků, zatím není poznat zda je postava ženského či mužského pohlaví. Nejdůležitější pro dítě při kresbě hlavonožce je tedy hlava, obličej, do kterého dítě kreslí důležité znaky, kterými jsou oči a ústa, tyto detaily dítě kreslí první, po čase přidává nos, a také vlasy. Další znaky přidává dítě s věkem a s jeho mentální vyspělostí a také s častým, opakujícím kreslením. Dítě v předškolním věku ve svých kresbách znázorňuje paňáka, až v době, kdy vnímá vlastní tělo a jeho proporčnost. Kolem pátého roku dítě přidává k postavě hlavonožce trup, kterým je další kolečko. Dítě kreslí trup až v době, kdy chce znázornit pupík, břicho a co může mít v bříšku, či detail knoflíku. Dítě poté přidává k trupu i krk. Předškolák také svým postavám přikresluje oblečení a již dochází k rozdělení mužského a ženského pohlaví, dítě kreslí postavám ženského rodu dlouhé vlasy, náušnice, sukně. Mužské postavě kreslí klobouk, knír, fousy, kalhoty. V období mezi pátým a šestým rokem dítěte také dochází k náznaku nohy, kdy již není vidět jen úsečka, ale tvar silné nohy, což ukazuje další krok ve vývoji dítěte. Předškoláka bychom vždy měli chválit za jeho provedení kresby, i když je provedení kresby nevyspělé, někdy je i nejasné, co je v kresbě vyobrazeno, dítě tyto nedostatky nevnímá.

„ Proto také má pro pochopení dětské kresby velikou úlohu ústní výpověď dítěte – obsah představy a dějová situace je vždycky daleko plnější, složitější a zajímavější, než může naše oko při prvním pohledu na kresbu rozeznat.“ (Uždil, 1980, s. 28)

Na konci předškolního věku a vstupem dítěte do školy by měla mít dětská kresba lidské postavy tyto detaily: předškolák by měl nakreslit postavu s hlavou, kde nechybí oči, pusa, nos, vlasy, uši. Hlava by měla být proporčně úměrná k vykreslené postavě, měl by být znázorněn krk, trup, končetiny, na rukou by měli být vykresleny prsty, ve spodní části nohou, by nemělo chybět zahnutí, či znázornění boty, chodidla. Končetiny by měly být vykresleny rozdvojeně. Z kresby bychom měli poznat zda je postava ženského nebo mužského pohlaví.

3.2 Další vývoj a zvláštnosti v dětské kresbě

Profil

U kreslení lidí či zvířat z profilu musí dítě velmi pracovat s představivostí. Konstruuje figuru sice na základě vzpomínek, ale musí domyslet, jak předloha bude vypadat po otočení. Často se vyskytuje tzv. smíšený profil, kdy je na obrázku vidět jak pohled z profilu tak ze předu.

Transparentnost

Je v dětské kresbě předškolního věku častým jevem. Transparentnost znázorňuje něco, co by ve skutečnosti nemělo být vidět. Příkladem může být kresba domu, ve kterém je vidět vnitřní prostor kresleného domu a co se v domě děje. Takto zobrazovat dění ve vnitřním objektu může dítě až do 9 let. Kreslení tímto způsobem i v pozdějším věku může naznačit problém, či zaostávání v duševním vývoji dítěte.

Sklápění

Je v předškolním věku dalším typickým znakem kresby v tomto období. Při kresbě neuznává reálný pohled na věc a otáčí jednotlivé části tak, jak potřebuje, jak to dítěti v souladu s tím, co o věci ví, vyhovuje. Například děti stojící v kruhu a držící se za ruce jsou namalovány jako kolo tvořené dětmi, z nichž ty nejbližší jsou hlavou dolů.

Pravý úhel

Striktní používání pravého úhlu i na nelogických místech (např. komín je kolmý na šikmou střechu). Vychází pravděpodobně z potřeby jednoznačně rozlišit jeden směr od druhého.

Grafoidismus

Naklánění kresby ve směru písma.

Automatismus

Opakování jednoduchých známých tvarů (např. tečky jako písek, čárky jako tráva)

Nepravý ornament

Nadměrné ozdobování kresby, např. obloučky. Kde dítě již nezvládlo reprodukovat skutečnou podobu, nahrazuje tvary pomocí ornamentů.

Rytmus, opakování, symetrie

Velmi časté, jsou základem kompozičního smyslu. Svoje kořeny mají ve fyziologickém základu (tep, dýchání apod.). Pokud je z kresby harmonie vyváženost patrná, je to dobré znamení o propojení duše s tělem, což je pro dítě pozitivní.

3.3 Použití barvy v kresbě

Je vědecky prokázán vliv barev na náš psychický a duševní stav. Nejinak je to i u dětí, každé dítě preferuje jinou, pro dítě nejoblíbenější barvu. A z těchto preferovaných barev dítětem, které používá nejčastěji ve svých kresbách, lze odvodit jeho temperament, zda je introvert či extrovert, zda má ve svém životě problémy a jakého charakteru. Symbolika barev může pomoci s interpretací dětské kresby.

Červená barva je barva života, energie, síly, také je barvou požáru. V předškolním věku je červená barva u dětí velmi oblíbená. V pozdějším věku může naznačovat hyperaktivitu či známky agresivity (Davido, 2008).

Růžová barva je symbolem lásky a je odstínem červené. Znakem růžové je naivita a možná nezralost u dítěte (Šicková-Fabrici, 2008).

Modrá barva, dítě, které v předškolním věku používá modrou barvu častěji než je obvyklé, toto může poukázat na vlastní sebekontrolu dítěte. Modrá barva je označovaná za chladnou barvu. Tato barva je při diagnostice dítěte důležitá, má velký význam při použití v kresbě dítěte. Dítě, které používá modrou barvu netypicky, „*např. modrý strom, modrá ruka trestajícího otce, upozorňuje terapeuta na prožitá trauma v rodině.*“

(Šicková-Fabrici, 2008, s. 118)

Modrá může mít mnoho teplých i studených odstínů.

Žlutá barva je teplou barvou a její použití je vhodné pro děti s mentálním postižením. Tato barva pomáhá prohlubovat pozitivní psychické schopnosti člověka (Šicková-Fabrici, 2008). Časté použití žluté barvy u dítěte může poukázat na citovou závislost dítěte na dospělé osobě (Davido, 2008).

Zelená barva je symbolem pro naději a vyrovnanost. Je preferována osobami s lidským sociálním chováním. Zelená barva vzbuzuje klid a rovnováhu, má uklidňující tendenci. Podle vědeckých výzkumů děti, které zažívaly určitý stupeň týrání a zneužívání, ve svých kresbách preferovali zelenou v kombinaci s červenou barvou (Šicková-Fabricsi, 2008).

Šedá barva je ve středu mezi barvou bílou a černou, nejčastěji ji používají introvertní děti. Šedá barva ubírá intenzitu vedlejší barvy. Děti z dětských domovů, které v životě zažívaly psychická traumata používají v kresbě šedou barvu v kombinaci s černou a hnědou (Šicková-Fabricsi, 2008).

Hnědá barva je elementární, základní barva, má uzemňující charakter. Někdy je nazývána regresní barvou, ukazuje na špatné přizpůsobení dítěte v sociálních vztazích v rodině a společnosti (Davido, 2008). Tuto barvu rady používají v kresbách umíněné a vzdorovité děti.

Fialová barva není u menších dětí preferována, pokud se vyskytuje v kombinaci s barvou modrou, může poukázat na úzkost dítěte (Davido, 2008).

Černá barva je používaná dětmi každého věku. Pokud, ale dítě ve svých kresbách používá jen tuto barvu, ukazuje to na prožitá traumata a úzkosti (Davido, 2008).

4. Výzkumná část

Cílem výzkumné části je ukázat vývoj dětské kresby v předškolním věku a možné souvislosti s psychickým vývojem dítěte.

Vycházeje z informací zjištěných v teoretické části jsem se zaměřila na prokázání skutečnosti, jak a do jaké míry reflektuje kresba psychický vývoj dítěte.

Tři děti, které jsem pro výzkum záměrně vybrala jsou v rozmezí celého předškolního věku.

Praktická část je tvořena kvalitativním způsobem, který zkoumá menší výzkumný vzorek v dlouhodobém horizontu.

Výzkum se tedy zabývá interpretací a analýzou dětských kreseb.

4.1 Metodologie výzkumu

Způsob sběru dat:

- sběrem kreseb
- kazuistikami dětí
- pozorováním při kresbě
- analýzou a interpretací kreseb

Výzkumné šetření je koncipováno tak, aby z kreseb dětí byl jasně zřetelný vývoj, proto je sběr kreseb tak rozsáhlý a dlouhodobý.

Kazuistiky dětí jsou obsáhlé a popisné, abych mohla nastínit souvislost kresby dítěte a jeho psychický vývoj.

U mnohých kreseb jsem byla přítomná, děti jsem cíleně sledovala při kresbě. Při této metodě kvalitativního výzkumu jsem sledovala rozvržení kresby, pořadí nakreslených členů rodiny, sílu čáry při kresbě, jistota dítěte u kreslení, harmonie kresby a jejich komentář k vlastní kresbě.. Dále jsou ve výzkumné části ukázány nejoblíbenější symboly v dětské kresbě.

4.2 Charakteristika výzkumného vzorku

Výzkumný vzorek jsou děti v rozmezí celého předškolního věku. Děti jsou záměrně vybrány tímto způsobem, jelikož jsem chtěla poskytnout výzkumným šetřením informace

z celého předškolního období. Výzkumné šetření bylo prováděno tak, že jsem oslovila a požádala rodiče vybraných dětí o spolupráci. Spolupráce spočívala v tom, že mi rodiče děti poskytlí kresby, které děti kreslily a dále na přímém kontaktu dítěte se mnou a následným kreslením v mé přítomnosti. Do rodin jsem docházela já, či děti se setkávaly se mnou v mém rodinném prostředí.

Děti jsou ve věku od 3 let až do bezmála 6 let. Pro své výzkumné šetření jsem vybrala jednu dívku a dva chlapce.

4.3 Kazuistické studie

Kazuistika č. 1

Jméno: Ondřej

Narozen: říjen 2007

Věk: 3 roky a 4 měsíce

Osobní anamnéza

Ondřej se narodil ve 39 týdnu těhotenství matky, narodil se přirozenou cestou s výškou 51 cm a váhou 3,65 kg. Těhotenství matky probíhalo výborně, neměla žádné potíže. Ondřej byl více než rok kojen. Do půl roku chlapce, byl velmi hodné dítě. Poté začal být trochu nespokojený, jelikož se chtěl více pohybovat, otáčet se, plazit se, což mu nedovoloval jeho motorický vývoj. Brzy seděl, chodit a běhat začal před prvním rokem.

Ondřej je zdravé dítě, ale většinou v zimních měsících trpí laryngitidami. Tuto nemoc prodělal již čtyřikrát, nevyhnula se mu i běžná onemocnění, jako je rýma, zánět nosohltanu.

Ondřej má nyní 3 a čtvrt roku. Je vysoký štíhlý, vyběhaný. Ondřej je velice živé dítě, které se neustále pohybuje. Je těžké pro něho najít činnost, při které by se soustředil více než pár minut. Je komunikativní a rád si vypráví. Je veselý, hravý a mazlivé dítě. Také je pohybově nadaný. Rád předvádí různé cviky.

Má staršího bratra, mezi nimi je necelý rok a půl rozdíl věku. Svého staršího bratra má rád, přesto jej cítí jako konkurenci, někdy se stane že jej bouchne, rád mu bere hračky, aby jej mohl pozlobit. Ví, že mu to starší bratr nevrátí, protože není konfliktní typ, většinou začne starší bratr plakat, nebo na Ondřeje křičet. Chlapci si i přes svoje neshody rádi hrají společně. Ondřej svému bratrovi umí projevit lásku, pravidelně mu pomáhá hledat bačkůrky, nebo mu pomáhá najít hračky, které bratr potřebuje.

Ondřej ještě neumí zcela ovládat své emoce, chvíli plače a za okamžik má úsměv na tváři. Rad se chodí pomazlit za svými rodiči. Mluví dobře, občas mu není rozumět, jelikož chce vše rychle říct, a poté nemají věty myšlenkovou souvislost.

Do školky ještě nechodí. Ondřej je rád doma s maminkou, která se mu věnuje. Chlapec si hraje rád s auty, začíná skládat puzzle, také rád modeluje z plastelíny, při modelování se již soustředí a u této činnosti setrvá i více než pár desítek minut. Rád jezdí na kole, rád si kope s míčem, pomáhá mamince s vařením. Vítá společnost svých nejbližších, u všech činností potřebuje mít společnost, nejlépe maminky.

Rodinná anamnéza

Matka v době narození 30 let, otec 32 let. Rodiče nejsou sezdaní, žijí společně, jako druh s družkou. Žijí ve společné domácnosti i s Ondřejovým starším bratrem. Bydlí na vesnici.

Otec je středoškolsky vzdělaný, pracuje na vedoucí pozici soukromé firmy, otec je rozvedený a z předchozího vztahu má osmiletého syna, který rodinu v pravidelných intervalech navštěvuje. Matka je středoškolsky vzdělaná, je v domácnosti a stará se o rodinu a Ondřeje, který nechodí do školky. Rodiče se domnívají, že Ondřej trpí mozkovou disfunkcí, je velmi neklidný a těžko se soustředí na činnosti, které zkouší dělat. Proto maminka studuje z odborné literatury možné výchovné přístupy, aby co nejvíce syna rozvíjela. Rodiče se snaží být trpěliví, vše se snaží vyřešit domluvou, nebo zvýšením hlasu.

Rodina bydlí v rodinném domě, kde má Ondřej svůj vlastní pokoj, dům je starší a obklopuje jej velká zahrada se zázeminím pro děti.

Rodina často společně jezdí na výlety, dovolené, snaží se trávit volný čas smysluplně a společně. Rodiče vnímají Ondřeje jako chytrého, citlivého, živého a dobrosrdečného chlapce.

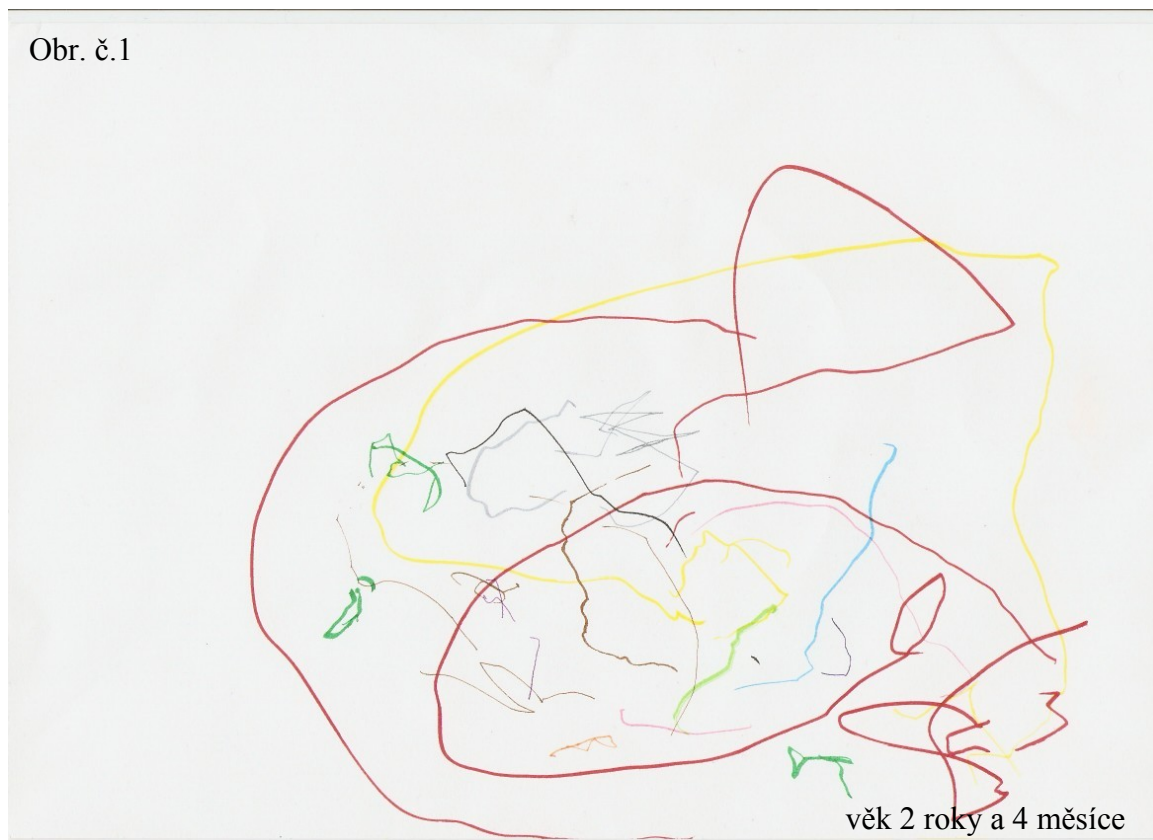
Kresebná anamnéza

Kresba Ondřeje zatím příliš nezajímá, raději si hraje. Některé kresby jsou bezobsažné čáranice, ale některé již kreslí s předem určeným tématem. I když mnohdy v kresbě nevidím to, co tam vidí sám autor. Ondřej kreslí pravou rukou, ale někdy si ruku při kreslení na chvíli vymění za levou. Tužku drží nejčastěji dlaňovým úchopem, ale už jsem jej viděla držet tužku špetkovým úchopem, ale zatím se špatným držením. I toto je postupný vývoj.

Z výtvarných potřeb spíše preferuje akvarelové a temperové barvy. Velmi rád vystřihuje kresby, které nakreslil.

Kresba č. 1, s názvem Ryby. Ke vzniku kresby použil Ondřej (t.č. 2 roky a 4 měsíce) širokou paletu barev. Kresba je kreslena fixem. Na obrázku je hezky vidět, jak Ondřej kreslí čáry nekoordinovaně, rychle, ještě neumí vést tužku v ruce směrem, který by chtěl on sám. Čáry jsou vedeny různým směrem a tlak na tužku je taktéž odlišný. Silné kruhové červené čáry jsou

Obr. č.1

nakresleny až nakonec, protože překrývají ostatní. Tyto červené čáry jsou nakresleny do oblouku a nepravidelného oválu se zakončením, které vypadá jako ploutev. Tato čáranice je pojmenovaná nahodile, až po dokončení. Jedná se o nahodilý realismus (Davido, 2008). Ondřej ve své kresbě vidí dvě ryby. Rybám by to mohlo odpovídat i já je vidím. Kresba je veselá a barevná.

Kresba č. 2, má název Vlny na moři a kluk na surfu (kresleno ve 3 letech). Kresba vznikla

Obr.č.2

věk 3 roky

jako vzpomínka na rodinnou dovolenou u moře. Kresba je kreslená žlutým a růžovým fixem. Na kresbě je již znatelný pokrok od kresby předchozí. Čáry jsou už vedeny jistěji, ale Ondřej ještě zcela neovládá směr čáry. Nahoře na vlně je již rozeznatelný malý hlavonožec. V kolečku, který představuje hlavu jsou nakresleny nejistým pohybem ruky dvě oči, také je v obličejí nakreslená pusa, která je nakreslena nejistě, jakoby chtěl Ondřej svůj pohyb ruky ovládnout, ale zatím se mu to ještě nedaří, nechybí také dvě nitkovité čárky, které představují nohy. Kresbou je zaplněn bezmála celý prostor. Na pravé straně kresby je nakreslená žlutá čára, která představuje písek na pláži. Kresba působí dynamicky a živě.

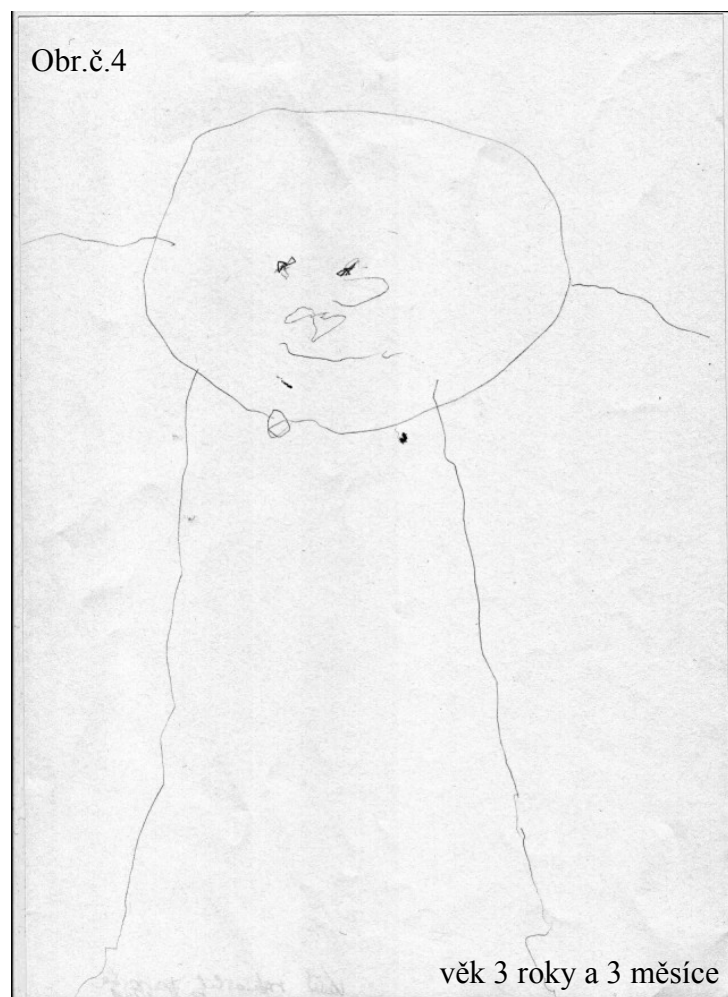
Obr.3

věk 3 roky a 1 měsíc

Kresba č. 3, s názvem Ježek (t.č. 3 roky a 1 měsíc). Kresba ježka je kreslená voskovými pastelkami a vznikla tak, že bratr Ondřeje, Petr kreslil sám kresbu

s motivem podzimu s ježkem, Ondřej chtěl tedy nakreslit také ježka. Kresba je i dobře rozvržená, má své místo ve středu papíru a zabírá dostatečně místa na výkresu. Může to naznačit spokojenost a šťastný život dítěte v tomto věku (Davido, 2008). Kresba vznikla z nepravidelného oválu. Z kresby je patrné, že Ondřej již ovládá směr čáry. Hezky je to vidět na pravidelných čarách, které mají znázornit bodliny ježka. Čára, která odděluje hlavu ježka od těla je nakreslená se silnějším tlakem na voskovou pastelku, jakoby si byl Ondřej již v kreslení vertikálních čar jistější. Ježkovi nechybí oko a čumák, tyto dva detaily vznikly také z oválu. Na spodní části ježka je jakýsi náznak nohou. Kontura ježka i bodliny jsou nakreslené se slabším tlakem na tužku. Může to být dáno tím, že Ondřej si ve svém kreslení ještě zcela nevěří, a přesto chce, aby se jeho obrázek povedl. Je vymalován směsíci barev, které jsou vedeny všemi směry, které ale velmi překresluje přes kontury ježka. Toto překreslování působí nedbale, Ondřeje kreslení už nebavilo, chtěl kresbu rychle dokončit. Celkový dojem z ježka je dobrý, kresba působí vesele.

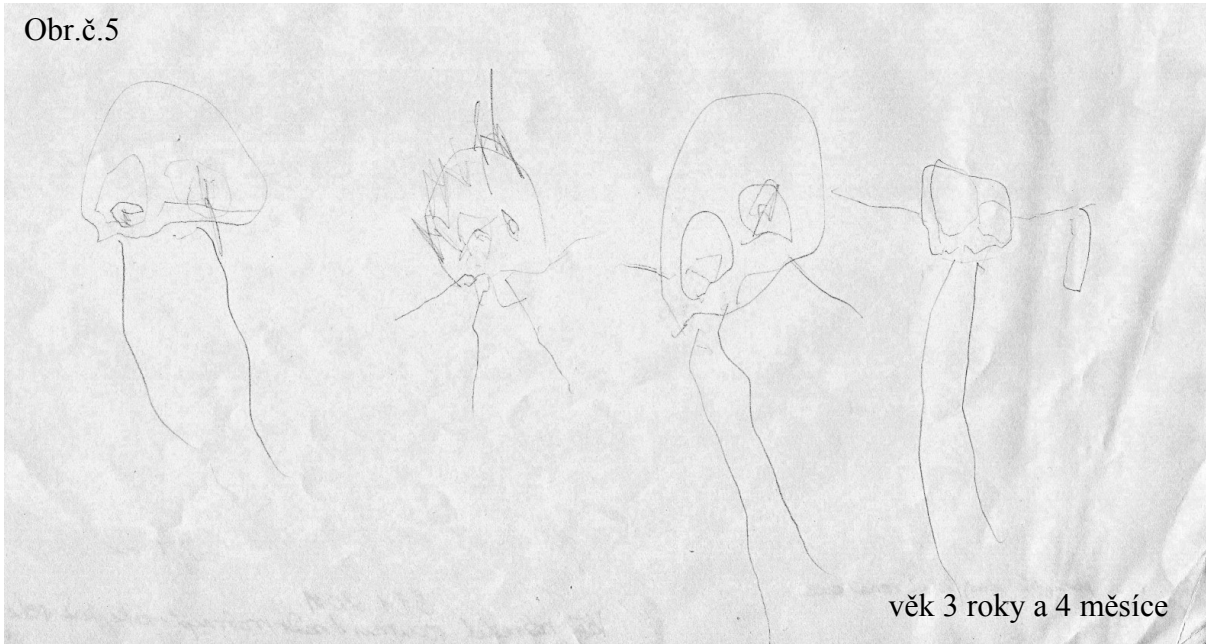
Kresba č. 4, s názvem Panáček. Ke vzniku kresby použil Ondřej tužku. Kresba vznikla s cílem nakreslit lidskou postavu. Ve věku tří let a tří měsíců začíná Ondřej kreslit hlavonožce, symbol člověka. Takových hlavonožců během měsíce nakreslil Ondřej několik. Tento hlavonožec je z mého pohledu velmi povedený. Hlava je symetrická, kulatá. Je typicky velká, určující prvek pro mladší děti v jejich kresbě. Malé děti kreslí velké hlavy, protože je pro ně nejdůležitější v první řadě obličej, kterému připisují velký význam (Uždil, 1980). Ondřej ve své kresbě panáčka nakreslil důležité prvky. V obličejí nakreslil oči, pusu i nos.

Malé kolečko na spodní části hlavy je brada. Z hlavy vystupují dvě ruce, které jsou napojeny jen s malým překreslením na jedné straně a nechybí dvě nohy, taktéž jen s malým překreslením u jedné nohy. Ondřej si je svým kreslením více jistý, jeho tahy tužkou jsou stejnoměrně vedené a tlak na tužku je souměrný. U očí je tlak silnější, domnívám se, že jsou vykreslené. Kresba zabírá celý prostor papíru a je položená ve středu papíru. Je ukotvena ke spodní části papíru. Kresba je velice povedená. Je jednoduchá, ale přesto vše říkající.

Kresba č. 5, s názvem *Moje rodina*. Tuto kresbu nakreslil Ondřej tužkou (t.č. 3 roky a 4 měsíce). Kresba vznikla na základě mého požádání. V kresbě Ondřej nakreslil hlavonožce, jako členy své rodiny. První nakreslil maminku. Postup kreslení byl hlava, vlasy, oči. Velké oči v prvních kresbách dětí promítají to, čeho si děti všímají na svém těle a obličejí nejvíce (Uždil, 1980). Ondřej dále nakreslil pusy, poté nohy a ruce. Vedle maminky stojí v blízkosti táta. Tatínek je větší, má velkou hlavu, možná mu Ondřej připisuje větší význam. Tatínkovi nechybí oči, pusa, nejdůležitější prvky v kresbě malých dětí. Z hlavy vystupují nohy i ruce. Vedle tatínka je nakreslený sám autor, Ondřej. Opět nakreslená hlava v obličejí oči, pusa. Z hlavy vystupují ruce a nohy, které jsou nitkovité. Nakonec Ondřej nakreslil staršího bratra, který stojí vedle maminky. Bratrovi nakreslil hlavu, oči, chybí pusa, také chybí ruce. Nohy jsou nitkovité. Ondřej bratrovi nedokreslil ruce a pusy, tento znak může signalizovat Ondřejovu žárlivost vůči staršímu sourozenci, snaží se jeho hodnotu na kresbě snížit (Davido, 2008). Dalším důvodem může být to, že Ondřeje kreslení už nebavilo, tak bratra nedokreslil. Když jsem se jej ptala, proč bratr nemá ruce, odpověděl mi, že zapomněl. V případech, kdy kreslí takto malé děti je interpretace kreseb velmi složitá. Jelikož nemůžeme závěry vyslovit z jedné kresby. Kresbu u malých dětí ovlivňuje mnoho faktorů.

„ V kresbách nejmladších dětí převažuje pouhý výčet osob. Dítě tohoto věku nedovede rodinu ztvárnit lépe, zralejším, dynamičtějším způsobem. V tomto případě nejde o výraz citových problémů, ale o nezralost různých schopností. “

(Svoboda, Krejčířová, Vágnerová, 2008, s. 303)

Zhodnocení kreseb

Ondřeje vnímám jako živého, veselého, ale netrpělivého a neklidného chlapce, který je v období, kdy začíná s kresbami, které mají obsah a určitý význam. Ondřej je extrovertně založený. V kresbách používá mnoho barev. Kreslení jej zatím nijak zvlášť nebaví. Při pozorování Ondřeje při kreslení, jsem si všimla, že Ondřej je nestálý, nevydrží se zatím soustředit, kresbu chce mít rychle hotovou. Svým kresbám nepřikládá velkou důležitost. Kresba odpovídá vývojové úrovni dítěte.

Kazuistika č. 2

Jméno: Petr

Narozen: duben 2006

Věk: 4 roky a 10 měsíců

Osobní anamnéza

Petr se narodil ve 39 týdnu těhotenství, císařským řezem, při porodu měl 52 cm a 4,05 kg. Celé těhotenství matky probíhalo standardně, matka nekouří a rodiče se snaží o zdravý životní styl. Petr byl více než rok kojen. Psychomotorický vývoj po narození probíhal normálně, jen ve věku tří měsíců neudržel hlavičku. Na doporučení pediatra se tento problém spravil posilováním krčních svalů s pomocí cviků, které s Petrem matka cvičila. Chlapec také později seděl asi v osmi měsících. Začal chodit ve čtrnácti měsících. Mluvit Petr začal před třetími narozeninami.

Petr v průběhu dětství prodělal řadu nemocí, většina nemocí je typických pro předškolní věk (neštovice, zánět nosohltanu, zánět průdušek, rýma).

Když měl Petr necelý rok a půl, narodil se do rodiny mladší bratr. Petr na mladšího bratra nežárnil, když byl větší, hrál si s ním a pomáhal mamince s malým bratrem.

Petr je nyní ve věku necelých pěti let. Je vysoký, pevné postavy, trochu neohrabaný při pohybových aktivitách. Petr je vnímavý, rozvážný a hodný chlapec. Je spíše introvert, s lidmi, které nezná nekomunikuje. Petr je přizpůsobivý chlapec, ale nyní v tomto věku se snaží o prosazování vlastních názoru, někdy i za cenu pláče a vztekání se. Většina negativních situací vzniká na základě konfliktů s mladším bratrem. Mladší bratr Petrovi bere hračky, s kterými si hraje, nebo ho ruší při oblíbených činnostech. Petr reaguje křikem a umíněným lpěním na věcech, které nechce mladšímu bratrovi půjčit. Vztah mezi bratry je někdy rozporuplný, přesto má Petr svého mladšího bratra velmi rád. Nosí mu ze školky malé dárečky, které pro něho vyrobil, také mu často pomáhá, když se mladšímu bratrovi nedaří. Situace, kdy vzniká hádka mezi bratry, řeší rodiče domluvou a vysvětlováním situace. Petr si nechává vše trpělivě vysvětlit a většinou se uklidní a rychle zapomene na negativní situaci. A po chvíli si bratři hrají opět spolu. Tato řevnivost mezi chlapci je dána nízkým věkovým rozdílem mezi chlapci, věkový rozdíl je 1 rok a 5 měsíců.

Petr má velkou slovní zásobu, umí se dobře vyjádřit. Je komunikativní, začleňuje se v kolektivu známých dětí.

Chodí do mateřské školy, kde nemá problémy s dětmi ani pedagogy, ve školce je považován za hodné, ale zdrženlivé dítě, rád ve školce maluje, kreslí a stříhá, často si hraje ve školce sám. Je dítě, které více pozoruje okolí, než aby byl přímým iniciátorem určité činnosti či nápadu.

Doma si hraje rád s kostkami Lego, skládá puzzle. Hraje si s maminkou pexeso, při kterém ji většinou poráží. Vymýšlí si různé scénky a divadelní představení s pomocí loutek. Také rád maluje, kreslí, stříhá a vytváří s pomocí maminky koláže. Tyto činnosti má velmi rád, protože je dělá většinou za přítomnosti maminky či tatínka. Rád si před spaním prohlíží knížky, umí počítat do více než deseti, zvládne i jednoduché sčítání. Zkouší už psát tiskacími písmeny. Napíše již pár slov. S rodiči se učí německý jazyk. Už umí řadu frází. Také má rád pořádek, a proto si sám uklízí svůj pokoj, utírá prach, skládá si hračky a zdobí si pokoj vlastními výrobky.

Rodinná anamnéza

Matka v době narození chlapce měla 28 let, otec 30 let. Rodiče chlapce nejsou manželé, žijí ve společné domácnosti. Petr byl plánované dítě. Petr má ještě mladšího bratra, Ondřeje. Bydlí ve středně velké vesnici.

Otec je středoškolsky vzdělaný, pracuje v řídicí pozici soukromé firmy, je rozvedený a má ještě jednoho staršího syna z prvního manželství, otcův syn se pravidelně s rodinou stýká. Rodina má dobré finanční zázemí.

Rodina bydlí na vesnici v rodinném domku s velkou zahradou, kde děti mají zázemí pro hraní. Rodina společně tráví volný čas výlety na kolech, procházkami, společnými výlety za historii, zábavou, hrou. Každoročně jezdí celá rodina na společné dovolené do zahraničí. Tatínek i maminka se dětem rádi věnují. Rodiče vnímají Petra jako velmi chytrého, hodného a trpělivého chlapce.

Kresebná anamnéza

Petr velmi rád kreslí, maluje, stříhá, lepí, vytváří koláže. Pokud jej činnost baví, vydrží při ní dlouhou dobu, většinu jeho kreseb a výrobků udělá, bez toho aniž by od práce odcházel. Je velmi tvůrčí a kreativní. Petr kreslí levou rukou, až do čtyř let byla jeho laterální nevyhraněná. Ke kresbě používal obě ruce, až po čtvrtém roce začal používat více ruku levou. Nyní používá vždy jen levou ruku. Tužku drží správně špičkovým úchopem. V Petrových kresbách se nejčastěji objevuje motiv rodiny a zvířat.

Obr.č.1

Kresba č. 1 s názvem Hory. Kresba je namalovaná fixem a ke kresbě použil Petr (t.č. 2 roky a 8 měsíců) zelenou, růžovou a fialovou barvu. Kresba je tvořena jakýmiisi shuky tvarů. Jsou tvořeny čárami s pravým úhlem, přímkami, také obloukem. Hlavním prvkem kresby je zelený nepravidelný ovál, ve kterém jsou další obloukovité čáry a ovály. Tento hlavní prvek obklopuje soubor menších prvků, které jsou tvořeny v menších pravidelných odstupech. Z kresby je patrné, že Petr zkouší ovládat směr čáry. Také je zde možné rozvržení kresby. Kresba, přestože je nakreslena ve dvou letech a osmi měsících, nepůsobí vůbec chaoticky, naopak působí vyváženě a pravidelně. Je zakreslen celý výkres. Kresba je pojmenovaná až po dokreslení. Tedy nahodilý realismus. Kresba na mě působí, jakoby Petr zkoušel, co všechno už zvládne nakreslit. A přestože je kresba zatím bezobsažná, vnímám ji jako velmi zajímavý vstup do světa kreslení.

Kresba č. 2 s názvem Maminka a tatínek (kresleno ve 3 letech a 1 měsíci). Kresba je namalovaná akvarelovými barvami, použita je zelená barva. Zelená barva je symbol naděje a klidu. Zelenou barvu ve svých kresbách používají lidé se sociálním cítěním (Šicková-Fabrice, 2008). Z kresby není jasné kdo je maminka a kdo tatínek. Autor sám neví. Hlavonožci jsou nakresleni čárami a tečkami. Hlavu naznačuje čára nad očima, oči jsou tečky a v prostřed obličej je pusa. Další čára na spodní části hlavy je zároveň i výchozí bod pro nohy, které z této čáry vystupují. Postavám nechybí ruce. Kresba je nakreslena ve středové části výkresu, kdy jedna postava je nahoře, kde vyčnívá prodloužená ruka, druhá postava je umístěná pod ní

a prodlouženou rukou vrchní postavy, jakoby objímající spodní postavu. Tento znak v kresbě bychom mohli interpretovat jako dominanci v postavě s prodlouženou rukou. Ale také jako ochranný prvek. Vzhledem k věku a vývoji jemné motoriky Petra nelze tento prvek kresby hodnotit. Kresbu vnímám jako velmi povedenou, vzhledem k věku, ale i v použití akvarelových barev, kde je přesné malování pro tak malé děti obtížné, jelikož štětcem dítě vytváří silnou čáru a manipulace se štětcem je obtížnější než s tužkou, kde mohou být čáry vedeny přesně a cíleně.

Kresba č. 3 nese název Rodina (kresleno ve věku 3 roky a 7 měs.). Ke kresbě je použita opět jen jedna barva. Kresba je velmi pěkně rozvržená a zabírá celý prostor výkresu, což je znak dobrého sebevědomí a spokojenosti. Z kresby je patrné, kdo je maminka, má na hlavě nakreslené vlasy. Postava maminky má velkou hlavu, Petr v tomto případě možná připisuje mamince významnou roli v rodině. V obličejí nechybí oči, nos a pusa. Na hlavě jsou i uši. K hlavě je napojen trup z kterého jsou vykresleny ruce s prsty, nechybí nohy. Vedle maminky je další velká postava a tou je tatínek. Tatínek je vyobrazen stejně jako maminka se stejnými detaily, tatínkovi chybí jedna ruka, ale podle autora ji má v kapse. Vedle maminky stojí sám Petr, který je menší, opět je v detailech postava stejná. Má obě ruce. Všem dětem chybí uši, uši mají jen rodiče, tento znak bychom mohli interpretovat, že rodiče jsou připraveni vnímat a naslouchat dětem. Nad Petrem klečí starší nevlastní bratr. Nevlastní bratr klečí, protože na výkresu je už málo místa a Petr jej chtěl nakreslit, aby v kresbě rodiny nechyběl. Nad nevlastním bratrem je ještě jeden obličej, který je ale podle autora nepovedený a tudíž tam nepatří, proto udělal nad hlavou bratra čáru. Nevlastnímu bratrovi také chybí ruce,

Obr.č.3

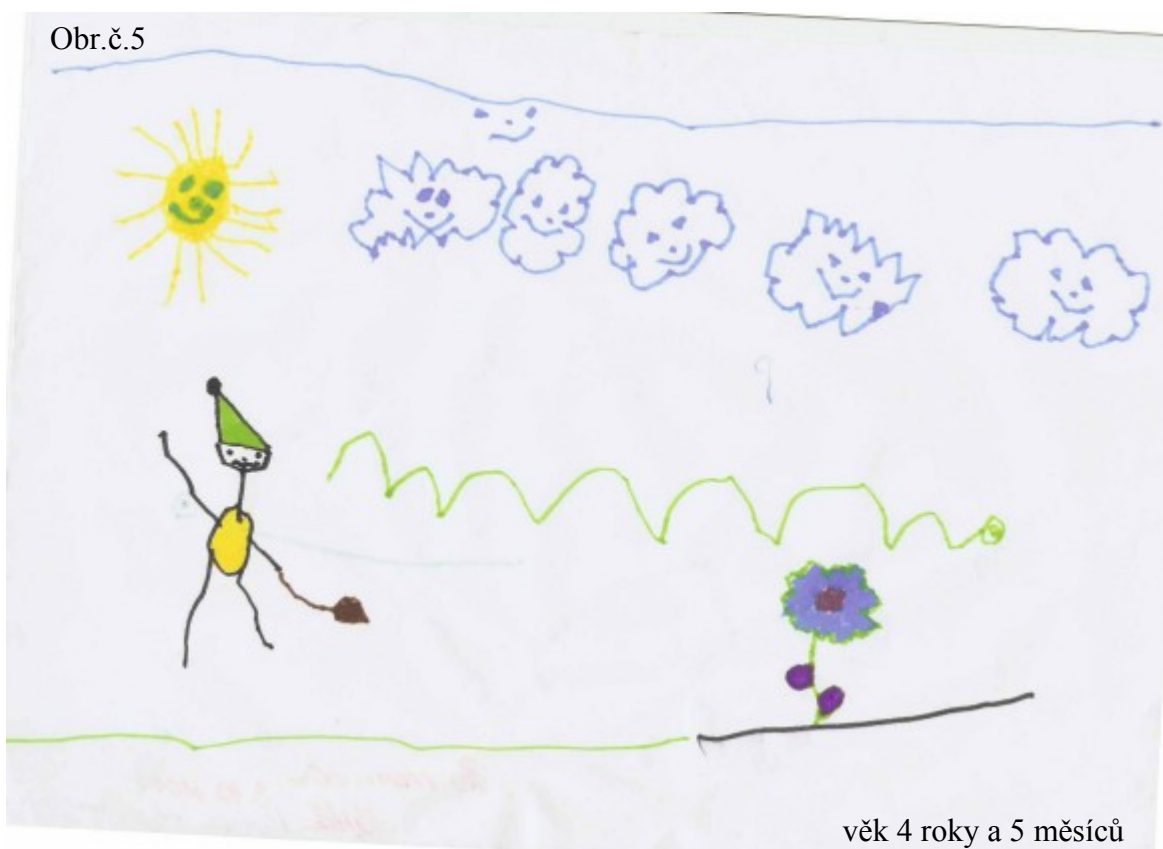
autor mi vysvětlil, že je na výkresu málo místa, proto je má v kapsách. Vedle tatínka stojí mladší bratr, který je nakreslený stejně, jako ostatní členové rodiny, chybí mu jedna ruka. Zde bychom mohli hodnotit chybějícím končetinám některých členů rodiny. Maminka a sám autor mají ruce obě. Ostatním členům rodiny chybí jedna nebo obě ruce. Tento znak můžeme

vnímat jako snižování hodnoty některých členů rodiny, neboť sám sobě a mamince ruce nakreslil Petr správně. Petr mohl určit, kdo je na obrázku nejdůležitější, nebo možné vztahy mezi členy rodiny. Přesto však tato interpretace nemusí být správná, protože i zde musíme vycházet z věku dítěte. Jelikož kresba dětí, v tak nízkém věku je ovlivněna mnoha faktory, kdy nejdůležitějším faktorem je vývojová úroveň dítěte a nezralost kreslířských schopností autora, také v neschopnosti nakreslit kresbu lépe (Svoboda, Krejčířová, Vágnerová, 2001). Kresba je nakreslená s jistějším držením tužky. Petr již málo překresluje. Jeho tahy tužkou jsou dobře vedené. Kresba je nakreslena způsobem nediferencovaným, kdy členové rodiny představují v kresbě stojící postavy vedle sebe, aniž by se od sebe příliš odlišovaly v daných detailech. Zajímavý je i komentář samotného autora, kdy mi vysvětlil, že jeho rodina se ještě moc nesměje, protože úsměv v té době ještě neuměl nakreslit. Kresbu vnímám jako velmi hezkou, jednoduchou a vzhledem k věku autora i vyspělou.

Kresba č. 4, kresba s názvem Mám narozeniny (kresleno ve 4 letech). Kresba je nakreslená s větším množstvím barev, vzhledem k předešlým kresbám. Na kresbě je sám Petr, který má čtyři roky, Petr nakreslil i narozeninový dort a za dortem barevný skákací míč. Postava Petra na obrázku je vykreslena z hlavy, kde jsou všechny detaily, které by neměly chybět. Petr nakreslil i uši. Postava má krk, který je zdvojený, trup, ve kterém je nakreslen pupík, ruce, které jsou zdvojené, nohy nitkovité. Ruce nemají prsty, ale je zde vidět, že Petr vnímá, kde začíná dlaň s prsty, v tomto případě jsou nakreslené dlaně, jakoby v rukavici. Vedle Petra stojí dort, který je ozdoben svíčkami. Již je vidět, že je dort v kresbě ozdoben. Za

dortem je skákací míč, který je vykreslen mnoha barvami. Rozvržení v kresbě je v normě, přibylo zde více detailů a zdobení. Kresba působí hezky a radostně.

Kresba č. 5, kresba s názvem Jdu okopat na zahradu kytičky (kresleno ve 4 letech a 5 měsících). Kresba je nakreslená více barvami, nejvíce se opakují, barva modrá, žlutá a zelená. Ke kresbě použil Petr fixy. Prostorově je kresba uspořádaná tak, že Petr je na levé straně výkresu, což symbolizuje vztah k matce, levá strana je znakem minulosti (Davido, 2008). Na kresbě je zajímavé postavení Petra na levé straně, symbolu matky, ale pozice a dynamika postavy míří k pravé straně, tedy symbol k otci a budoucnosti. Také je zde vyobrazeno prostorové vnímání. Prostor naznačuje tráva na spodní části výkresu, slunce a mraky na vrchní části výkresu. Domnívám se, že je z kresby patrné i Petrovo vnímání děje. Postava Petra je menší, což může být znak nízkého sebevědomí, ale u dětí, které by se vždy ve svých kresbách kreslily malé a tento jev by se neustále opakoval. V případě Petra se tento znak nepotvrdil, jelikož Petr se ve svých kresbách kreslí proporčně normálně, někdy se nakreslí i větší. Postava Petra má hlavu, kterou Petr ozdobil čepičkou, obličej nechybí důležité detaily. Postava má krk, trup, který je vykreslen žlutou barvou bez přecházení, nechybí ruce, prsty nejsou nakresleny. Petr má v ruce motyku k okopávání kytěk. Postavě nechybí nohy. Prostor na spodní části je rozdělen na trávu a hlínu, kde rostou květiny, což je další

znak, tentokrát zrakového vnímání. Květina je pěkně vykreslená, bez přečárání, ve středu papíru jsou zelené vlnky, které naznačují keře v zahradě. Na vrchní straně kresby jsou mraky a slunce, které mají lidskou podobu, mraky jsou nakresleny opakujícím se obloučkem, některé obloučky jsou ještě trochu kostrbaté. V kresbě je zajímavé použití barev, které se opakují. Modrá barva je barvou matky, žlutá barva je barvou otce a zelená je barvou rovnováhy mezi matkou a otcem (Šicková-Fabrici, 2008). Kresba je již více propracovaná, plná detailů a nových prvků. Kresbu vnímám velmi pozitivně, vesele. Kresba působí živě a dynamicky.

Kresba č. 6, kresba s názvem Já a můj bratr (kresleno ve 4 letech a 7 měsících). Kresba je nakreslená s použitím tří barev. Petr použil ke kreslení fixy. Kresba vznikla pro Ondřeje. První nakreslil levou postavu mladšího bratra a poté postavu sama sebe. Poté oba výkresy spojil, aby vznikl dojem, že se bratři drží za ruce a tyto výkresy sám slepil k sobě. Obě postavy jsou nakresleny stejným způsobem. Postavy zabírají bezmála celý prostor výkresu. Obě postavy mají hlavu, krk, trup, ruce, nohy jsou zdvojené, boty. V obličeji jsou důležité prvky, kterými jsou oči, ústa, nos, kde nechybí nosní dírky, uši, obě postavy chlapců mají i vlasy. Na ruce chybí prsty. Je vidět, že si na kresbě Petr dal záležet, přibylo více detailů, kresba je pěkně propracovaná. Postavám vykreslil trup, oblékl je, každého do jiné barvy. Toto je jediné odlišení v kresbě, proto se domnívám, že Petr vnímá svého mladšího bratra, jako sobě rovného, také vzhledem k tomu, že tentokrát nakreslil postavám i uši (chlapci si budou vzájemně naslouchat?). Postavy chlapců se drží za ruce a jsou vykreslené v dynamickém

pohybu, který ale neodpovídá reálnému postavení postavy. Postavy jsou již ukotveny ke spodní části výkresu. Je zajímavé, že postavy směřují mírným směrem doleva, ale jejich hlavy směřují k pravé straně. Může to být tím, že Petr je levák. Také obličejové postavy jsou zajímavé, jakoby jejich pohled směřoval k nám, ale zároveň se dívají na sebe. Tato kresba je živá v pohybu a velmi povedená.

Kresba č. 7, s názvem Naše rodina jde na procházku a držíme se za ruky (kresleno ve 4 letech a 7 měsících). Tato kresba vznikla pár dnů po předchozí kresbě, kde Petr namaloval bratra a sebe. Hned na první pohled je vidět velký rozdíl v kresbách, v kresebném projevu a stylu autora. Také zcela odlišné použití barev. Na této kresbě oproti předešlé si možná Petr nedal tolik záležit. Patrně je to v detailech, které nenakreslil. Vykreslení trupu postav naznačuje rychlost v čarání, jakoby to chtěl mít Petr rychle

hotové. Rozvržení kresby je v pořádku. Prostor je určen trávou a sluncem, také je zde čára pro nebe. Velikost členů je již nakreslena tak, že odpovídá reálné skutečnosti. Ruce nejsou proporční k ostatním částem těla postav. Z kresby je patrný znak schématickosti, Petr všechny postavy nakreslil shodně. Všechny postavy mají stejné detaily, jen maminka má navíc vlasy. Postavy mají hlavu, krk, hranatý trup, ruce jsou zdvojené a zakončené obloukem, chybí prsty. Nohy jsou taktéž zdvojené, Petr nakreslil boty. V obličejích postav jsou oči, smející se pusa,

nos. Petr oblékl rodiče do hnědé barvy, sebe a bratra do zelené barvy. Je zimní období, možná proto je tělo každé z postav hranaté, mohou být oblečení do zimního oblečení. Postavy na kresbě by se měly podle názvu kresby držet za ruce, což se částečně podařilo. Také je zde vidět dynamika a jakoby pohyb postav. Členové rodiny jsou ukotvení ke spodní části výkresu, kde je namalovaná tráva. Z této kresby mám pocit, že Petr zde chtěl více zdůraznit rodinu, jako celek (držení rukou), rodinu, která jde na procházku. Rodiče vedle sebe a okolo děti s úsměvem na rtech. Domnívám se, že pro Petra není důležité, jak postavy vypadají, ale naznačení rodinných vztahů a pevnost rodinné vazby.

Zhodnocení kreseb

Petr hodnotím jako vnímavého, citlivého, ale mnohdy umíněného a nevyrovnaného chlapce, který je z mého pohledu spíše introvertně založený. Toto se potvrdilo i v použití a počtu barev při kreslení. Také zatím kreslí spíše v konturách, kresby zatím příliš nevykresluje. U Petra je zajímavý jeho nevyrovnaný kresebný projev. Některé jeho kresby jsou plné detailů a pečlivě provedené, bez překreslování a některým kresbám jakoby nepřikládal žádnou váhu a je s nimi hned hotov. Z kreseb je patrný rozdíl v kvalitě provedení na první pohled. Tento znak v kresbě může být signálem nevyrovnanosti. Petrovi kresby odpovídají vývojové úrovni jeho věku.

Kazuistika č. 3

Jméno: Nela

Narozená: březen 2005

Věk: 5 roků a 11 měsíců

Osobní anamnéza

Nela se narodila v 38 týdnu těhotenství matky. Narodila se přirozenou cestou, porodní míry byly 3,2 kg a 51 cm. Celé těhotenství probíhalo bez komplikací. Nela byla kojena až do jejich dvou a půl let a matčina mateřského mléka se nechtěla vzdát. Tuto situaci vyřešilo další těhotenství matky, kdy se matka snažila Nele vysvětlit, že mlíčko je tu pro miminko v bříšku.

Psychomotorický vývoj do prvního roku probíhal normálně. Jako miminko byla Nelka hodná. Sedět začala v sedmi měsících. Chodit začala v roce a dvou měsících. Od malička je velmi opatrná, proto si vždy zvažila rizika pádu při chůzi, snažila si najít schůdnou cestičku,

vhodný směr chůze, aby byl na dosah záchytný bod. Měla a má dobrou hrubou i jemnou motoriku.

Nela je zdravé dítě, které prodělalo běžné dětské nemoci.

Ve třech letech se výrazně projevovovala ve zpěvu a v recitaci básniček. Pamatovala si i velmi dlouhé lidové písničky a uměla je i melodicky správně zazpívat. Nyní v necelých šesti letech má velmi dobrou výslovnost, je velmi komunikativní.

Když bylo Nele tři a půl roku, narodila se do rodiny sestra. S mladší sestrou má Nela láskyplný vztah, hodně mladší sestře pomáhá, vysvětluje a učí ji. S věkem bohužel také stoupá frekvence sporů a konfliktů. Většinou Nelce mladší sestra vezme hračku se kterou si právě hraje, něco jí rozbije, také ji i bouchne. Ze začátku si to nechávala Nelka líbit, ale nyní se brání a oplácí sestře „ stejnou mincí“.

Ve dvou a půl letech ji matka začala dávat na dva dny v týdnu do soukromé školky. Kde se jí líbilo a byla velmi spokojená. Občas po počátečním nadšení z nového prostředí se jí, ale do školky nechtělo a ráno se nemohla s maminkou rozloučit. Od tří let začala docházet do státní školky, kam dochází všechny dny v týdnu a na celý den, do nynější doby. Ve školce je komunikativní, přátelská, začleňuje se do kolektivu.

Nela velmi ráda zpívá, začala docházet na hodiny hraní na piáno, má hudební sluch, ke kterému má dědičné předpoklady, matka v dětství hrála na housle, otec od dětství hraje na kytaru. Nela také velmi ráda tancuje, chodí do tanečního kroužku. Další oblíbenou činností je kreslení a malování. Také si hraje s panenkami, nejraději s miminkem, které vozí v kočárku.

Nyní v necelých šesti letech umí Nela číst a psát všechna velká tiskací písmena abecedy. Zvládne přečíst i malá tiskací písmena. Nečte úplně plynule, ale pokud se jí chce, přečte si už všechno. Umí počítat do sta a sčítá jednoduché počty. Je přemýšlivá, citlivá a někdy až úzkostná. V některých situacích si nevěří, myslí si, že něco nezvládne, podceňuje se. Již byla u zápisu do první třídy, který úspěšně zvládla.

Rodinná anamnéza

Matka v době narození Nely 29 let, otec 38 let. Rodiče jsou manželé a společně vychovávají Nelu a mladší sestru. Otec vysokoškolsky vzdělaný, pracuje ve vedoucí funkci v bankovníctví. Matka také vysokoškolsky vzdělaná, pracuje jako konzultantka, poradkyně.

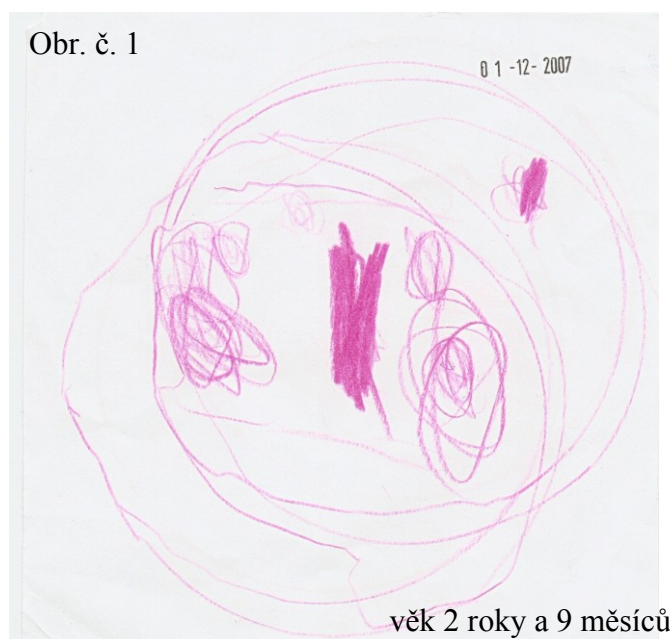
Rodina žije v menším městě, bydlí v novém rodinném domě a za domem mají malou zahrádku.

Rodiče i přestože jsou časově vytíženi věnují všem volný čas dětem. Jezdí na výlety, navštěvují bazén, chodí do blízkého lesa na procházky. Společně jezdí na dovolené. Rádi celá rodina společně zpívají a otec ke zpěvu hraje na kytaru.

Rodiče vnímají Nelu jako inteligentní, citlivou, přemýšlivou holčičku.

Kresebná anamnéza

Nela velmi ráda kreslí, nebo maluje, nyní má období, kdy nakreslí 3 – 5 obrázků denně. Také ráda omalovává omalovánky. Má velmi tvůrčí období. Nela správně drží tužku, úchop špetkový a kreslí pravou rukou. Kreslení ji dělá radost, nejraději kreslí princezny, rodinu a zvířátka. V provedení si dává záležet, někdy kresby předělává i vícekrát, než je zcela se svým obrázkem spokojená. Nela je ve školce velmi chválena za své kresby, paní učitelka je přesvědčená, že je výtvarně talentovaná.

Obr. č. 1

Kresba č.1 má název Hlava. Je kreslena pastelkou ve 2 letech a 9 měsících. Na obrázku je jasně zřetelná hlava, která vznikla spirálovitým kreslením oválu. V kresbě jsou znázorněny oči, ve tváři jsou možná nakreslena líčka, které mají spirálový charakter, spirálovité kruhy jsou tvořeny nepravidelně. Z kresby je patrné, jak tužka vedená rukou, mění tlak i sílu čáry. V obličejí nechybí nos, který je nakreslen krátkými přímkami a silným tlakem na pastelku. Na vyobrazení nosu

je již vidět, že Nela ovládá směr čáry, které jsou bezmála všechny nakresleny stejně dlouhé. Pusa je naznačena jen jemnou čarou. V části hlavy, kde bývají obvykle vlasy je nakreslená skvrna, která by mohla být sponkou. Kresba je vzhledem k věku dítěte dobře provedená, nechybí důležité detaily. Nela při kresbě zkoušela směr, sílu a tlak tužky. Z kresby je cítit dětská radost z čarání.

Kresba č. 2 s názvem Čert, je nakreslena tužkou a propisovacím perem ve 3 letech a 9 měsících. Kresba čerta je umístěna ve středu výkresu, ještě není ukotvena, vznáší se. Postava je proporční, jen hlava je velká, ale to je v tak nízkém věku normální. Děti té nejdůležitější části na těle, kterou je hlava postavy připisují důležitost (Uždil, 1980). V obličeji jsou vyobrazeny oči, pusa, nechybí uši a vlasy. Trup postavy je nakreslen tak, jakoby byl součástí i krk, jasné zúžení směrem ke krku. Ruce nitkovité, prsty jsou u každé ruky vedené jiným směrem čar, svisle a vodorovně. Počet prstů je na každé ruce šest. Nohy jsou taktéž nitkovité, nechybí boty. Kresba je nejprve nakreslená tužkou a detaily jsou dokresleny perem.

Obr.č.2

věk 3 roky a 9 měsíců

Obr.č.3

věk 4 roky a 4 měsíce

Kresba č. 3, s názvem Princezna 1, je nakreslená pastelkami více barev ve 4 letech a 4 měsících. Postava je umístěná ve středu papíru a je zakreslen bezmála celý prostor. Rozvržení výkresu naznačuje pohled do budoucnosti (Davido, 2008). Zakreslení celého prostoru v kresbách může značit vysoké sebevědomí. Postava má velkou hlavu, je jí připisována důležitost. Hlava je orámována dlouhými vlasy s náznakem zapletení do copů. V obličeji jsou vykresleny všechny prvky, smějíci se pusa, nos, líčka a oči, které jsou nakresleny způsobem, jakým děti kreslí slunce. Postava má krk, ke kterému je napojen trup. Zcela chybí ruce,

nohy jsou nakresleny nitkovitě, zakončeny náznakem boty.

Postava je oblečená do šatů, které mají ve středu velkou květinu. Květina na šatech je vykreslena bez přečárání, pečlivě i obloučky květiny jsou symetrické. Což může být v tomto případě symbol ženskosti (Davido, 2008). Květina či srdce se objevují na šatech postav, které kreslí Nela často, můžeme tedy usuzovat, že Nela si již uvědomuje svoji sexualitu. V rohu kresby je z papíru vyrobená a nalepená skládačka, na které je motiv hlavy s úsměvem, dlouhými vlasy a očima. Ruce, které postavě chybí připisují únavě děvčete z kreslení, jelikož kresba je tvořena s velkou pečlivostí. Kresba i přestože jí chybí velmi důležitý prvek, působí vesele a harmonicky.

Kresba č. 4, s názvem Princezna 2, je kreslená voskovými pastelkami ve věku 4 let a 11 měsíců. Kresba princezny je umístěná ve středu výkresu. Střed nám může naznačit současnost, zakreslený prostor sebevědomí a jistotu (Svoboda, Krejčířová, Vágnerová, 2001), postava je již ukotvená k zemi, náznak ukotvení v rodině. Z kreseb je patrné, že Nela kreslí sama sebe. Postava princezny je již proporčně správně, hlavu lemují modré vlasy. Obličej princezny je pečlivě vykreslen, bez jediného přetáhnuti kontury. Je vykreslen světle oranžovou barvou. Nos je pojat neobvyklým způsobem u

tak malého dítěte, jsou zde poznat nosní dírky, ústa i nos jsou nakresleny taktéž modře. Oči jsou černé a obkresleny žlutou konturou. Postavě nechybí krk, růžové šaty princezny mají rukávy, ale ruce jsou napojeny až pod rukávem. Na každé ruce jsou tři prsty, prsty jsou vykresleny obloučky. Postavě nechybí nohy. Kolem princezny jsou symboly srdce, květiny. Nechybí slunce, symbol tepla a světla. Je zde i napsáno, kdo obrázek kreslil. Na této kresbě je neobvyklé použití modré barvy na vlasech a obličej princezny. Modrá barva je v kresbě velmi významná, ale také protikladná barva, je barvou matky, vyjadřuje vztah matky k dítěti

(Šicková-Fabricsi, 2008). Děti, které ji používají mohou tlumit a ovládat své emoce, také může značit vyrovnanost, ale i povinnost. Zde je použita spíše sporadicky. Kresba má i další důležitý prvek a tím je slunce. Princezna je nakreslena velmi pečlivě, hodně detailů a vzhledem k věku Nely i vyspěle. Postava je v pohybu, mohlo by se jednat o náznak tance. Zajímavé je i použití světle oranžové barvy v obličejí, které se shoduje s lidskou barvou obličejí.

Kresba působí vyspěle, propracovaně. Je patrné, že Nela si při kreslení dala záležet. Princezna je velmi hezká a povedená.

Kresba č. 5, s názvem Princezna 3 (kresleno v 5 letech a 8 měsících). Ke kresbě jsou použity fixy, je použita velká barevná škála. Princezny, které kreslí Nela nesou stopu schématickosti a automatismu v již osvojených tvarech (Uždil, 1980). Opakování stejně rozvrženého výkresu, použití výkresu ve vysokém formátu. Také všechny princezny mají nakreslený stejný tvar šatů. Tato princezna je taktéž umístěná ve středu výkresu. Nela má opět velmi hezky zaplněn prostor výkresu. V obličejí, který je tentokrát proporčně malý, Nela nakreslila smějící se pusou, oči, které jsou orámované řasami, nos, obličej je symetrický. V této kresbě princezny, Nela

postavě nakreslila malou hlavu, tento znak by mohl souviset s občasnou nejistotou Nely, také zdobení a ornamenty v kresbě šatů, pečlivost provedení může být znakem úzkostných dětí. Chybí uši, vlasy jsou nakresleny v hustých culících. Chybí krk, ruce jsou zdvojené a na každé ruce má postava čtyři prsty. Na této kresbě je šat princezny velmi barevný, kdy je barva a provedení zdobení šatů nejdůležitějším prvkem kresby. Šaty mají stejný tvar, jako předchozí princezny, ale velký rozdíl je ve zdobnosti. Vrchní díl šatů má na přední straně symbol srdce, kde jsou záměrně vyměněné barvy, které působí kontrastně. Na spodní části šatů jsou vlnky, kolečka, pruhy, čáry. Na bočním okraji šatů se systematicky střídají barvy jedna za druhou. Na nejspodnější části šatů se barvy ve stejném pořadí taktéž střídají, kdy střídá velký počet barev, opakují se.

Z kresby je zřetelné, že Nela před kreslením a u kreslení přemýšlela o rozvržení a vykreslení šatů. Kresba je pečlivě až perfekcionalisticky nakreslená. Nela použila při kreslení zajímavě kontrastu. Kresba působí harmonicky a velmi pěkně. Je nakreslená s rozmyslem. Nechybí věnování osobě, která je Nelce blízká.

Kresba č. 6, se nazývá Moje rodina doma. Kresba je nakreslena černým fixem v 5 letech a 6 měsících. Černá v kresbě signalizuje smutek a úzkost (Šicková-Fabricsi, 2008). Může také signalizovat bohatý vnitřní život. V případě Nely se domnívám, že by to mohlo svědčit o bohatém vnitřním životě. Z kresby i když je nakreslená černě, vyzařuje spokojenost, kreativita, dobré zrakové vnímání. Kresba je transparentní (Uždil, 1980) je odhaleno, co by nemělo být vidět. V kresbě je vykreslena rodina pospolu, táta se drží s mámou za ruce, vedle stojí mladší sestra, vedle sestry stojí Nela. Na postavě táty nechybí oči, pusa, nos, jsou vykresleny uši, které se v minulých kresbách nevyskytovaly, dále ruce, tři prsty na každé ruce, trup, nohy, boty. Maminka má také tyto detaily. Obě děvčata vzhledem k menší velikosti a malému prostoru na výkresu, nejsou vykresleny nijak specificky. Tento nedostatek, ale

neubírá nic z této zajímavé a kreativně provedené kresby. Domnívám se, že v kresbě jsou důležité tyto prvky – rodina je spolu, ve vzájemné blízkosti a v domě, kde spolu žijí. Rodina stojí na podlaze domu. V domě je nakreslený jídelní stůl, který je jakoby z nadhledu, židle nakreslená z bočního pohledu, schodiště a zábradlí, které je nakresleno ve sklápění. V patře jsou čárou odděleny místnosti. V levé místnosti je nakreslená patrová postel z přímého pohledu a stůl. Dům má střechu se svislým komínem. Nela opět nezapomněla napsat, kdo jsou postavy na výkresu a kdo je autorem kresby. Jako celek působí kresba velmi zajímavým dojmem. Nela má dobré zrakové vnímání. Když se na kresbu dívám, líbí se mi kontrast bílé a černé barvy. Nelina kresba ve mě vzbuzuje vzpomínku na plakátový typ kreseb.

Zhodnocení kreseb

Nelu vnímám jako velmi šikovné děvče, její kresby jsou vyspělé a jsou nakresleny pevnou a jistou rukou. Domnívám se, že takto pěkně a detailně propracovaně, nekreslí některé děti školou povinné. Z kreseb je patrné, že je přemýšlivá, inteligentní, citlivá a také kreativní. Je extrovertní povahy, používá širokou škálu barev. Hraje si s barevnými kombinacemi v kresbách. Provedení kreseb je perfekcionalistické, často používá zdobnost. Tato velká pečlivost v kreslení může souviset s úzkostí a nejistotou, kterou občas zažívá. Nela mnohdy své obrázky předělává a není spokojená s výsledkem. U Nely bychom se měli zaměřit na postavení princezen a zakreslení výkresu, toto bychom mohli interpretovat jako znak jistoty a sebevědomí. Ale naproti této skutečnosti je zde další znak a tím je ornament, zdobnost a perfekcionalistické provedení některých kreseb, které nám mohou naznačit problémy se sebepojetím. Proto musím zdůraznit, že k interpretaci kreseb je potřeba více kresebného materiálu, pozorování samotného dítěte a také komunikace s dítětem.

Závěr

Cílem mé závěrečné práce, kterou jsem zpracovala, je objektivní ucelený popis předškolního období a vývoje dětské kresby tohoto období. Svět, který je tak spontánní, ničím neomezený, plný fantazie a her. Také je to svět přirozeného učení, navazování a osvojování sociálních vztahů a rolí.

V mé závěrečné práci popisuji celé období předškolního věku, psychický i fyzický vývoj, jak je pro předškoláka důležitá rodina a rodinné zázemí. Také jak velmi souvisí vývojová úroveň dítěte a jeho kresba, tyto dvě odlišné a přesto neoddelitelné části vývoje předškoláka. A nesmím opomenout souvislost mluvené řeči a kresby. Také tyto vývojové úrovně si jsou podobné. Kresba je v tomto období jedna z nejdůležitějších činností pro předškoláka. Dítě ve svých kresbách promítá pocity, radosti, smutek, vztahy, povahové rysy.

Závěrečná práce uceleně popisuje vývoj dítěte v předškolním věku a dětskou kresbu předškolního období. Výzkum vychází z teoretické části, kterou jsem napsala s pomocí odborné literatury. Ve výzkumu se zabývám vývojem kresby u dětí v předškolním věku.

Výzkumem jsem se pokusila o ukázání velmi rychlého vývoje u zdravých dětí v kresbě. Jak děti z nejistého kreslení ještě s dlaňovým úchopem, rostou a vyvíjejí se do kreseb, které jsou s se správným držením tužky a v kresbách je vidět jistota dítěte, harmonie barev, pečlivost a radost z kreslení. Výzkum také ukázal, že je možné odhalit v kresbě dětí jejich psychické vlastnosti, povahové rysy a jejich vývojovou úroveň. V kresbách jsem se soustředila na důležité, stále se opakující znaky, postavení v rodině, jak si dítě dá na kresbě záležet, detaily v kresbách postav a mnoho dalších znaků. A zda tyto znaky mohou souviset s jejich charakterovými rysy. Také jsem s rodiči hovořila o dětech a jejich životech, které pro můj výzkum kreslily své kresby.

Analýza a interpretace obrázků je velmi složitý proces, který nemusí být vždy objektivní a správný. Sama jsem se v průběhu výzkumu přesvědčila, že k interpretaci kreseb je potřeba znát dobře dítě i rodiče, se kterými spolupracujete. Také by člověk měl znát rodinné zázemí dítěte, jak je prostředí podnětné. Komunikace s dítětem je velmi a zásadně důležitá. I přesto jsem byla mnohdy překvapená, jak dítě může během pár dnů nakreslit odlišný obrázek. Ve výzkumné části jsem poukázala na dvě Petrovi kresby, které vznikly během krátké doby a každý z obrázků bych mohla interpretovat zcela jinak. K interpretaci kreseb je potřeba mít velké množství kresebného materiálu. Dítě také ovlivňuje při kreslení nálada, chuť, čas, motivace, ale i počasí. I tyto faktory ovlivní budoucí kresbu předškoláka,

což jsem se sama přesvědčila v úrovni některých kreseb, které vznikly. Proto je velmi důležité při kreslení dítě pozorovat a poslouchat případný komentář dítěte ke kresbě.

Seznam použité literatury

Babyrádová, H. Symbol v dětském výtvarném projevu. Vydání 2. Brno: MU, 2004.
ISBN 80-210-3360-6.

Čačka, O. Přehled psychologie obecné, dospívání a pracovní výkonnosti. Brno: MU, 1994.
ISBN 80-210-0904-7.

Čačka, O. Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace. Brno: Doplněk, 2000. ISBN 80-7239-060-0.

Davido, R. Kresba jako nástroj poznání dítěte. Dětská kresba z pohledu psychologie. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-415-1.

Kotulán, J. a kolektiv. Zdravotní nauky pro pedagogy. Vydání 2. Brno: MU, 2005.
ISBN 80-210-3844-6.

Langmeier, J., Krejčířová, D. Vývojová psychologie. Vydání 4. Praha: Grada, 2006.
ISBN 80-247-1284-9.

Matějček, Z., Pokorná, M. Radosti a starosti. Jinočany: H+H, 1988. ISBN 80-86022-21-8.

Matějček, Z. Dítě a rodina v psychologickém poradenství. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992. ISBN 80-04-25236-2.

Piaget, J., Inhelderová, B. Psychologie dítěte. Vydání 5. Praha: Portál, 2010.
ISBN 978-80-7367-798-5.

Svoboda, M., Krejčířová, D., Vágnerová, M. Psychodiagnostika dětí a dospívajících.
Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-545-8.

Šicková- Fabrici, J. Základy arteterapie. Vydání 2. Praha: Portál, 2008.
ISBN 978-80-7367-408-3.

Šímanovský, Z., Mertin, V. Hry pomáhají s problémy. Praha: Portál, 1996.
ISBN 80-85282-93-3.

Uždil, J. Čáry, klikyháky, paňáci a auta. Výtvarný projev a psychický život dítěte. Vydání 3.
Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1980. SPN 1-23-16/3 02/47 14-583-80.

Uždil, J. Mezi uměním a výchovou. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988.
SPN 1-23-25/1 2/45 14-692-88.

Vágnerová, M. Základy psychologie. Praha: UK, Karolinum, 2007.
ISBN 978-80-246-0841-9.

Vágnerová, M. Vývojová psychologie. Vydání 2. Praha: UK, Karolinum, 1999.
ISBN 80-7184-803-4.